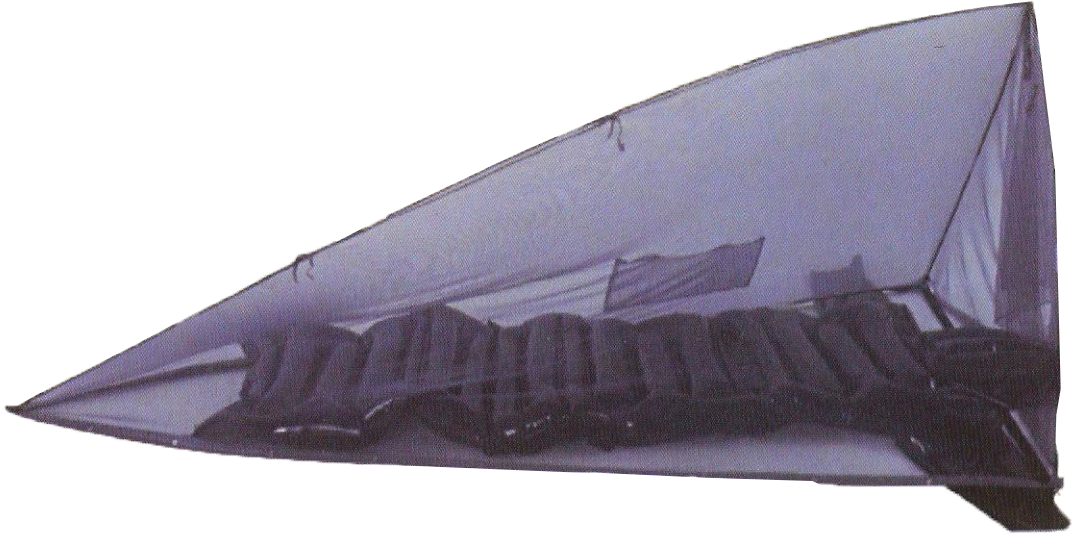

Του Σύγχρονου-Αστικού Νομάδος
τα "αρχιτεκτονικά" paraphernalia

Πολυτεχνείο Κρήτης
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Ακαδημαϊκό Έτος 2014-2015
Ερευνητική Εργασία
Φοιτήτρια: Γεωργία Αναγνωστοπούλου
Επιβλέπουσα: Αμαλία Κωτσάκη
Χανιά, Ιούλιος 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ_ 1

ΜΕΘΟΔΟΣ

Μέθοδος Συλλογής Στοιχείων_ 3

Ερμηνευτική Μέθοδος_ 4

ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ορισμός και Ανάγκες του Σύγχρονου-Αστικού Νομάδος_ 5

Ερευνητικά Ερωτήματα_ 8

Δομή Εργασίας_ 9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΙΤΙΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ

Κοινωνικές Μεταβολές_ 13

Αλλαγές στις Αρχιτεκτονικές ποιότητες

και προτεραιότητες_ 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΧΩΡΙΚΟΣ ΝΟΜΑΔΙΣΜΟΣ

Νομαδισμός σε Αστική Κλίμακα_ 25

Νομαδισμός σε Κλίμακα Κατοικίας_ 33

Παραδείγματα_ 37

Νομαδισμός στην Κλίμακα του Βιομηχανικού Σχεδιασμού_ 51

Παραδείγματα_ 55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΝΔΥΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΑΤΟΙΚΕΙΝ_ 65

Παραδείγματα_ 71

ΕΡΜΗΝΕΙΑ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ_ 85

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ_ 89

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ_ 91

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Στις μέρες μας, η αλληλεπίδραση της μόδας με την αρχιτεκτονική τείνει να αυξάνεται όλο και περισσότερο. Ένα κοινό και ουσιαστικότερο πλαίσιο συναντάμε εκεί που η καλλιτεχνική έκφραση του κάθε πεδίου καλείται να ανταποκριθεί στα σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα. Καλλιτέχνες, σχεδιαστές μόδας και αρχιτέκτονες κινούμενοι παράλληλα με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις προτείνουν λύσεις για τα προβλήματα που απασχολούν την εκάστοτε κοινωνία, κάποιες στιγμές, όμως, και την αμφισβητούν μέσα από τις δημιουργίες τους.

Η προκείμενη μελέτη είχε ως αφετηρία την προσπάθεια αναζήτησης ουσιαστικότερων σημείων επαφής ανάμεσα στη μόδα και την αρχιτεκτονική, πέρα από τις προφανείς αλληλοτομίες των δύο πεδίων. Ένα φαινόμενο που τείνει να απασχολεί όλο και περισσότερο τους αρχιτέκτονες και τους καλλιτέχνες, στο οποίο μάλιστα τα όρια ανάμεσα στους δύο τομείς γίνονται ιδιαίτερα ρευστά, όταν αναφερόμαστε στη σύγχρονη εικόνα του, είναι ο αστικός νομάς. Ειδικά από τη στιγμή που οι συμβατικοί-παραδοσιακοί τρόποι κατοίκησης τέθηκαν υπό σοβαρή αμφισβήτηση, αυτή η σχετικά νέα τάση κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος στα σημερινά δεδομένα.

Σκοπό της μελέτης αποτελεί η διερεύνηση του ρόλου των αρχιτεκτονικών υποκαταστάτων - *paraphernalia* - στην κάλυψη των αναγκών του αστικού νομάδος, που προκύπτουν από την απομάκρυνσή του από τον τόπο μόνιμης διαμονής του.

Πιο συγκεκριμένα, η αρχιτεκτονική θα αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο μιας ενδυματολογικής προσέγγισης, όπου το αρχιτεκτόνημα-κατασκεύασμα προσαρμόζεται ανάλογα με τις ανάγκες, τις επιθυμίες και εν τέλει τις κινήσεις του χρήστη. Με άλλα λόγια, επιδιώκω να εντοπίσω τον ενδιάμεσο χώρο ρούχου και αρχιτεκτονήματος στο πλαίσιο του αστικού νομαδισμού.

Βιβλίο αναφοράς της μελέτης είναι το *The Fashion of Architecture*, του Bradley Quinn, το οποίο αποτελεί την πρώτη αξιόλογη έρευνα που πραγματοποιήθηκε, με στόχο να εντοπίσει τα σημεία επαφής-κοινές φάσεις ανάμεσα στην μόδα και την αρχιτεκτονική κατά τις οποίες συμπορεύονται. Έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές μελέτες και εκθέσεις πάνω στο συγκεκριμένο θέμα, η πλειοψηφία των οποίων, όμως, ασχολείται με τις πιο επιφανειακές αλληλοτομίες των δύο πεδίων. Ενώ, σε άλλες περιπτώσεις, οι μελέτες είτε ασχολούνται με το θέμα σε ένα πιο θεωρητικό-φιλοσοφικό επίπεδο, είτε προτείνουν λύσεις σε πιο πρακτικά ζητήματα κάλυψης, κυρίως, των αναγκών ουσιαστικής φύσης του αστικού νομάδος.

ΜΕΘΟΔΟΣ .

α.Μέθοδος συλλογής στοιχείων .

Η μέθοδος συλλογής στοιχείων είναι βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα, καθώς και έρευνα πεδίου. Τα βιβλία επιλέχθηκαν από τις βιβλιοθήκες των τμημάτων Αρχιτεκτονικής των Πολυτεχνείων Κρήτης και Αθηνών, από την δημοτική βιβλιοθήκη της Νέας Υόρκης, αλλά και από προσωπική αναζήτηση λόγω σχετικής έλλειψης στο συγκεκριμένο θέμα.

β. Ερμηνευτική μέθοδος.

Η ερμηνεία θα επιχειρηθεί στη διαγώνιο της φιλοσοφίας, της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, της μόδας και των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Παρόλο που αναφέρονται και πρόδρομες μορφές-απόπειρες νομαδικής αρχιτεκτονικής των πρώτων δεκαετιών του 20ου αιώνα, η έρευνα ξεκινά από το έτος-τομή 1962, με τα θεμέλια που έθεσε η αρχιτεκτονική ομάδα των Archigram, έως τις μέρες μας. Προκειμένου να καταστεί πιο κατανοητή η μελέτη για τον αναγνώστη, τα εικονιζόμενα έργα-παραδείγματα απαρτίζουν την έρευνα πεδίου, καθώς αποτελούν σημαντικά δημιουργήματα, τα οποία χαρακτηρίζουν η σαφήνεια και η αξιόλογη-πολύπλοκη ιδέα τους. Παράλληλα, ανταποκρίνονται με επιτυχία στους στόχους-επιδιώξεις που θέτει ο δημιουργός τους. Είναι εύκολα στη χρήση τους, ενώ, όταν δεν προορίζονται για τη λειτουργία-χρήση τους με την συμβατική έννοια του όρου, συμβάλλουν ως πολύτιμα έργα, το καθένα με διαφορετικό τρόπο, στην έρευνα και τη θεωρία της αρχιτεκτονικής. Επίσης, αποτελούν τις έμπρακτες αποδείξεις ευφυΐας και ταλέντου των σχεδιαστών τους.

Ως μέθοδος ταξινόμησης του ευρευνητικού υλικού επελέγη η διάκριση των παραφερναλίων που χαρακτηρίζουν τους διάφορους τύπους αστικού νομάδος, ανάλογα με την κλίμακα που παρουσιάζουν. Ξεκινώντας από την αστική κλίμακα, στη συνέχεια αναλύονται τα paraphernalia σε επίπεδο μεγέθους κτηρίου-κατοικίας, καταλήγοντας στα προϊόντα-αποτελέσματα του βιομηχανικού σχεδιασμού-αντικείμενα. Στο τελευταίο κεφάλαιο, παραμένοντας στην κλίμακα του αντικειμένου, επεκτείνουμε τα παράγωγα του βιομηχανικού σχεδιασμού σε εκείνα που εμπεριέχουν την έννοια του ρουχισμού, συνδυάζοντάς τα με την έννοια του κατοικείν.

ΥΠΟΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Ορισμός και Ανάγκες Σύγχρονου – Αστικού Νομάδος.

Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια του αστικού νομάδος παρουσιάζει διακριτές διαφορές σε σχέση με την παραδοσιακή σημασία-εικόνα του. Ο νομάς είναι ένα άτομο που εξαιτίας των συνθηκών «αναγκάζεται» να μετακινείται διαρκώς από ένα μέρος σε ένα άλλο, είτε αυτό σημαίνει από πόλη σε πόλη είτε και μέσα στην ίδια την πόλη. Ένας ορισμός της τρέχουσας χρήσης της λέξης «νομάς» υποδηλώνει «το άτομο που δεν έχει μόνιμη κατοικία», που χρησιμοποιεί αντικείμενα κατάλληλα – παράγωγα του βιομηχανικού σχεδιασμού – με σκοπό την εξυπηρέτηση του κινητικού τρόπου ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.¹

Ο νομαδικός τρόπος ζωής, δηλαδή, χαρακτηρίζεται από την ελευθερία κινήσεων, στοιχείο αναπόσπαστο από την σύγχρονη κοινωνία, χωρίς να την περιορίζει σε στενά όρια και να την τοποθετεί σε ένα αυστηρό πλαίσιο χωρίς δυνατότητα ευελιξίας και προσαρμογής. Ο νομαδισμός, για τον Γάλλο διανοητή Gilles Deleuze, δεν συνδέεται αποκλειστικά με την ταχύτητα και την εκτατική κίνηση στον χώρο. Συνδέεται κυρίως με την εντατική μετακίνηση των θεσμοποιημένων ορίων στα επίπεδα της σκέψης, της αίσθησης και της πράξης.² Συνακόλουθα, αρχιτεκτονική νομαδικής κατοίκησης θεωρείται η αρχιτεκτονική που τροποποιεί τα όρια που πιέζουν και εμποδίζουν την κάθε μορφή ζωής. Είναι σαν μία δομή ανοιχτή σε απρόοπτα συμβάντα άμεσης ζωτικής εμπειρίας.³

Ακόμη και τα στοιχεία της κατοικίας του νομάδος γίνονται αντιληπτά, από την άποψη της πορείας του, τα οποία πάντα μετακινεί.⁴ Αυτό γίνεται ιδιαίτερα κατανοητό αν σκεφτούμε πως ένα αποεδαφοποιημένο άτομο δεν μπορεί να σταθεί σαν μία αυτοτελής υπόσταση, διότι έχει κάποιες ανάγκες τις οποίες καλείται να εξυπηρετήσει. Αυτό το καταφέρνει επινοώντας νέους τρόπους και εργαλεία με σκοπό την κατανόηση της σύγχρονης πραγματικότητας και δημιουργώντας πειραματικούς τρόπους, μέσα και έννοιες θετικής διαχείρισης για τη συνέχιση της ζωής.⁵

Για τον νομάδα η αποεδαφοποίηση είναι κάτι που αποτελεί τη σχέση του με τη γη-έδαφος, σε τέτοιο βαθμό που επαναεδαφοποιείται αποεδαφοποιώντας τον ίδιο. Η γη παύει να είναι γη τείνοντας να γίνει απλώς έδαφος ή υποστήριξη για αυτόν.⁶ Ως φορέας, πλέον, αποεδαφοποίησης μαθαίνει και εφευρίσκει διαφορετικούς τρόπους και μέσα για να αυτοπροσδιορίζεται και να αυτοτοποθετείται.

Κάνοντας μία απόπειρα να αποδώσω έναν προσωπικό ορισμό, στο πλαίσιο της προκείμενης μελέτης, ο σύγχρονος νομάς περιλαμβάνει τα εξής διακριτά χαρακτηριστικά: Κύριο και βασικό στοιχείο αποτελεί η εύκολη Μετακίνηση-Μεταφορά τόσο του ίδιου, όσο και αυτών που τον πλαισιώνουν (paraphernalia), η Πολυμορφία-Ευελιξία που καλείται να χαρακτηρίζει τα paraphernalia του, η Προστασία που του παρέχουν τα paraphernalia του από τα στοιχεία της φύσης και τέλος, προστίθεται ένα τέταρτο χαρακτηριστικό, η ικανότητα να Φορά τα paraphernalia του, όταν τους προσδίδει μία συγκεκριμένη μορφή-δομή.

Όπως προαναφέρθηκε, όμως, ο νομάς-άνθρωπος έχει και κάποιες ανάγκες στις οποίες πρέπει να ανταποκριθεί που είναι τόσο ψυχολογικές, όσο και φυσικές. Οι βασικές ανθρώπινες ανάγκες είναι απλές: να βρισκόμαστε σε κάποιο μέρος προστατευμένοι από τις ακραίες περιβαλλοντικές συνθήκες και με εξασφαλισμένη πρόσβαση σε τροφή και νερό. Η προστασία του σώματος συχνά λειτουργεί ως κίνητρο για τη δημιουργία ενός είδους μικρο-σπιτιού. Το μικροπεριβάλλον αυτό το εξασφαλίζουν τα μέσα και ο εξοπλισμός τον οποίον μεταφέρει κανείς μαζί του, αντικείμενα-παράγωγα του βιομηχανικού σχεδιασμού, ελαφριά, ευέλικτα και συνήθως πολυλειτουργικά.⁷ Επεκτείνοντας τις ανάγκες μας θα μπορούσαμε να πούμε πως προστίθενται σε αυτές το αίσθημα της ασφάλειας, της κοινωνικής αποδοχής και της αυτοπραγμάτωσης. Ουσιαστικό ρόλο διαδραματίζει στη συνέχιση της ζωής του νομάδος η οικειοποίηση του νέου περιβάλλοντος στο οποίο «αναγκάζεται» να βρεθεί.

Η έννοια *paraphernalia* χρησιμοποιείται, για να δηλώσει όλα αυτά που ο νομάς καλείται να μεταφέρει μαζί του, με σκοπό να εξυπηρετήσει τις υλικές και ψυχικές ανάγκες του, ανεξαρτήτου κλίμακας.⁸ Ετυμολογικά, η λέξη παρουσιάζει τόσο κυριολεκτική, όσο και μεταφορική έννοια. Ως *παράφερνα* εννοούνται τα αγαθά που δίδονταν στην νύφη ως επιπλέον προίκα, ενώ, *παραφερνάλια* χαρακτηρίζονται τα παρεπόμενα, οι διάφορες συνέπειες ή εκφάνσεις ενός φαινομένου ή ενέργειας, αντίστοιχα.⁹ Η λέξη που χρησιμοποιώ στην αγγλική της μορφή χαρακτηρίζει με κυριολεκτικό τρόπο αυτό που ανέφερα και παραπάνω, αλλά για λόγους ορθότητας δεν την μεταφέρω στα ελληνικά, αν και χρησιμοποιείται και με αυτόν τον τρόπο, ως αντιδάνειο, έχοντας κυριολεκτική σημασία.

Ερευνητικά Ερωτήματα.

- Πώς υποκαθιστά η νομαδική αρχιτεκτονική την παραδοσιακή σύνδεση της αρχιτεκτονικής με το έδαφος
- Πώς επιτυγχάνεται η μετατροπή του νέου χώρου σε τόπο και η οικειοποίησή του από τον σύγχρονο-αστικό νομά
- Οι κοινωνικές και αρχιτεκτονικές αλλαγές παρεμποδίζουν ή διευκολύνουν τον αστικό νομά στη μετακίνησή του
- Πόσο εύκολο ή δύσκολο είναι για τον σύγχρονο άνθρωπο να βρεθεί μακριά από το μόνιμο τόπο διαμονής του και παράλληλα να νιώσει την απαραίτητη οικειότητα και ασφάλεια που χρειάζεται για να συνεχιστεί ομαλά η ζωή του
- Ποιούς τρόπους αντιμετώπισης και ποιά ζητήματα βλέπουμε να θίγονται από τον εκάστοτε σχεδιαστή στο ζήτημα του αστικού νομάδος
- Πώς επιτυγχάνουν οι σχεδιαστές να μετουσιώσουν στα έργα τους τα σοβαρά ζητήματα που θέτουν

Δομή της εργασίας.

Η συγκεκριμένη μελέτη ξεκινά ορίζοντας τον αστικό νομά και αναζητώντας τις ανάγκες του. Έπειτα, αναφέρονται με ιστορική σειρά οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις, αλλά και οι αιτίες που οδήγησαν στη δημιουργία των εκούσιων, καθώς και ακούσιων τύπων αστικού νομάδος. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν οι μεταβολές στις αρχιτεκτονικές ποιότητες και προτεραιότητες, οι οποίες είχαν και έχουν ως απόρροια την εμφάνιση αυτού του σχετικά σύγχρονου τύπου κατοίκησης.

Στη συνέχεια, θα αναφερθεί η χρονική στιγμή κατά την οποία ξεκίνησε το φαινόμενο του αστικού νομαδισμού και οι σχεδιαστές που έθεσαν τις πρώτες αξιολογες βάσεις και τα θεμέλια για την εμφάνιση αυτής της σχετικά νέας τάσης. Αυτό θα πραγματοποιηθεί θέτοντας τον νομαδισμό σε ένα χωρικό πλαίσιο, περνώντας από την κλίμακα της πόλης, σε εκείνη της κατοικίας και τέλος στο προϊόν του βιομηχανικού σχεδιασμού-αντικειμένου. Με βάση το θεωρητικό υπόβαθρο και τους στόχους του κάθε έργου, θα αναλυθούν και ορισμένα αντιπροσωπευτικά παραδείγματα για την κάθε κλίμακα. Αυτό, βέβαια, θα γίνει υπό το πρίσμα του αστικού νομάδος όπως ορίστηκε στην αρχή με βάση τέσσερις αντιπροσωπευτικές λέξεις-κλειδιά, σημαντικές παραμέτρους οι οποίες τον χαρακτηρίζουν.

Στο τελευταίο και σημαντικότερο κεφάλαιο της έρευνας, θα επιχειρηθεί, μία ενδυματολογική προσέγγιση της αρχιτεκτονικής, παρατηρώντας την μέσα από μία περισσότερο καλλιτεχνική χροιά, ανταποκρινόμενη, όμως, σε κοινωνικά ζητήματα. Συνοψίζοντας, δηλαδή, θα την περιορίσουμε σε ένα πλαίσιο κοινωνικού και καλλιτεχνικού αγαθού. Θα επιδιωχθεί η αναζήτηση του κοινωνικού υπόβαθρου του κάθε σχεδιαστή και των συνθηκών υπό τις οποίες δημιούργησε. Αυτό θα γίνει περισσότερο κατανοητό με τα αναφερόμενα παραδείγματα σχεδιαστών, δηλαδή, τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται το ζήτημα του αστικού νομαδισμού και πώς το βιομηχανικό σχέδιο ανταποκρίνεται στις ανάγκες του.

1. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.48
2. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.18
3. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.27
4. Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, μτφ Massumi Brian, εκδ. University of Minnesota, USA, 2005, σελ.380
5. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.27
6. Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, μτφ Massumi Brian, εκδ. University of Minnesota, USA, 2005, σελ.381
7. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.21,22
8. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.208
9. Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002, σελ.1339, 1340

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΑΙΤΙΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ

Κοινωνικές Μεταβολές.

Κάνοντας μία σύντομη και ουσιώδη ιστορική αναδρομή θα παρατηρούσαμε πως από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 1914-1922, υπήρξε μία μαζική δημιουργία προσφύγων, την οποία μία σχετική εκτίμηση προσδιορίζει σε τέσσερα με πέντε εκατομμύρια.¹ Το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σημείο από το οποίο ξεκινά ουσιαστικά η παρούσα μελέτη, δημιούργησε ανθρώπους που αναζητούσαν ταυτότητα ανάμεσα στην τραυματική εμπειρία του άμεσου παρελθόντος και την αβεβαιότητα του μέλλοντος. Αυτή η συνέπεια σε συνδυασμό με την αμφισβήτηση του μοντέρνου κινήματος υπήρξαν σημαντικές αιτίες που ώθησαν στην αναζήτηση νέων μορφών κατοίκησης.²

Μετά το 1945, παρατηρήθηκε ένα μεγάλο κύμα εξόδου προσφύγων και απέλασης πληθυσμών, καθώς μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70, 7.5 εκατομμύρια άτομα είχαν μεταναστεύσει στις ανεπτυγμένες Ευρωπαϊκές χώρες.³ Ακολούθησε μία σχετικά σταθερή κατάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο, έως τα μέσα της δεκαετίας του '70, καθώς, στη συνέχεια, το διεθνές σύστημα και οι συνιστώσες μονάδες του εισήλθαν σε μία περίοδο μακράς πολιτικής και οικονομικής κρίσης.⁴

Τη δεκαετία του '60, από όπου ξεκινά η έρευνα, εξαιτίας των σημαντικών αλλαγών, πραγματοποιήθηκε μία μεγάλη έκθεση από πειραματικά αρχιτεκτονικά έργα, συνδεδεμένα με αντικουλτούρες που είχαν επιτρέψει στην κοινωνία να αντιδράσει στην ανεξέλεγκτη εμπορευματοποίηση, τις εντάσεις του Ψυχρού Πολέμου και τη θλιβερή μονοτονία των περισσοτέρων από τις νέες αστικές αναπτύξεις. Σχεδόν ταυτόχρονα, ένας αριθμός από πρωτοπόρες ομάδες φάνηκαν ανά τον κόσμο, αμφισβητώντας τις υφιστάμενες καταστάσεις. Μερικές από αυτές τις ομάδες ήταν οι Ant Farm και EAT – με πειράματα στην τέχνη και αρχιτεκτονική – στις ΗΠΑ, οι Archizoom, UFO και Superstudio στην Ιταλία, ο Coop Himmelb(l)au, οι Haus-Rucker Co. και οι Missing Link στην Αυστρία. Επίσης, παρουσιάστηκαν οι Utopie στην Γαλλία, οι Metabolists στην Ιαπωνία και τέλος, η πιο γνωστή και σημαντική εμφάνιση ήταν εκείνη των Archigram στην Βρετανία.⁵

Δυστυχώς, στις δεκαετίες του '70 και '80, ο διαχωρισμός της εργατικής μετανάστευσης – από χείμαρρο ανδρών, γυναικών και παιδιών που προσπαθούσαν να γλιτώσουν από την πείνα, τις πολιτικές ή εθνοτικές διώξεις – από τη μετανάστευση λόγω του πολέμου ή του εμφυλίου πολέμου, που τους ξερίζωναν κυριολεκτικά, έγινε εξαιρετικά δύσκολος.⁶ Ο 20ος αιώνας τερματίστηκε περνώντας σε μία νέα εποχή αποσύνθεσης, αβεβαιότητας και κρίσης.⁷

Την περίοδο της «Χρυσής» Εποχής – αρχές της δεκαετίας '50–αρχές '70 – μία πολύ σημαντική καινοτομία ήταν η συστηματική διαδικασία, ώστε τα νέα προϊόντα της τεχνολογίας να γίνονται όσο το δυνατόν μικρότερα σε μέγεθος, με άλλα λόγια, να γίνονται φορητά, πράγμα που αύξησε σημαντικά τις δυνατότητες εμβέλειάς τους και την αγορά τους.⁸ Αυτό προφανώς σκοπό είχε να διευκολύνει τις μετακινήσεις που ολοένα και αυξάνονταν εκείνη την εποχή, ως απόρροια της εξελισσόμενης τεχνολογίας που ουσιαστικά εκμηδένισαν τον χρόνο και την απόσταση.⁹

Με βάση τις παραπάνω εξελίξεις, μέσα σε ένα πολιτισμικό κλίμα επαναδιατάξης αισθητικών και ηθικών αρχών το θέμα της κατοικίας δεν τέθηκε αποκλειστικά ως υπόθεση έλλειψης στέγης αλλά και ως ανθρωπολογική και φιλοσοφική πρόταση.¹⁰ Η αυξανόμενη κινητικότητα, η πολιτική και οικονομική παγκοσμιοποίηση, η εντατικοποίηση της επικοινωνίας και της ροής της πληροφορίας και οι πολιτισμικές αλλαγές άσκησαν ισχυρές πιέσεις διαμορφώνοντας νέες προσωπικές ανάγκες. Έτσι, εντάχθηκε η ευελιξία και η επιτάχυνση σε όλες τις πτυχές της σύγχρονης ζωής, ενώ, ταυτόχρονα, επέδρασαν ως γεννήτορες των νέων αρχιτεκτονικών προγραμμάτων.

Σαφέστατα, η παγκόσμια κινητικότητα του πληθυσμού αποτελεί μία παγκόσμια-καθολική σταθερά. Πιο συχνά, συμβαίνει τα άτομα μετακινούμενα να μετεγκαθίστανται, να αλλάζουν εργασία, πόλη, οικογένεια. Παρ' όλα αυτά, όλο και πιο συχνά, μεγάλες ομάδες ανθρώπων βρίσκονται χωρίς σπίτι και αναγκάζονται να μετακομίσουν, ως απόρροια τεράστιων και μερικές φορές καταστροφικών οικονομικών, κοινωνικών και φυσικών συμβάντων, όπως είναι οι λιμοί, οι πόλεμοι και οι σεισμοί, αιτίες που γεννούν τους ακούσιους, κυρίως, τύπους νομάδων.¹¹

Οι διάφοροι τύποι νομάδος – εκούσιοι και ακούσιοι – ήταν αποτέλεσμα όλων των προαναφερθέντων εξελίξεων που ώθησαν και ωθούν τους ανθρώπους σε ένα νομαδικό τρόπο ζωής και τους δημιουργούς στο να επιδιώκουν να σχεδιάσουν πιο εφήμερα καταλύματα για την εξυπηρέτηση των αναγκών που έχουν ανακύψει σήμερα.

Ήδη από τις αρχές της βιομηχανικής επανάστασης, η παροχή αξιοπρεπών στέγης ταλάνιζε την Ευρώπη και, από τα μέσα του 19ου αιώνα, η συζήτηση για το ζήτημα της κατοικίας είχε αποκτήσει διαστάσεις πολιτικές, τεχνικές και καλλιτεχνικές. Ο Martin Heidegger εντόπισε ως βασικό πρόβλημα του σύγχρονου ανθρώπου την έλλειψη εστίας,¹² ως απόρροια των σύγχρονων μεταβολών συνοδευόμενη από την απώλεια της ουσιαστικής έννοιας της κατοίκησης.

Πιθανώς, η έλξη προς τον νομαδικό τρόπο ζωής – από τους εκούσιους νομάδες – δεν έχει τις ρίζες της σε ένα μυθικό παρελθόν. Αντίθετα, προέκυψε επειδή αυτός ο τρόπος ζωής προκαλεί μία διαφορετική αντιμετώπιση, βασισμένη στην ευελιξία, την εμπιστοσύνη, και συχνά τη συνεργασία με τη φύση η οποία απορρέει ταξιδεύοντας μέσα σε αυτήν παρά ζώντας έξω από αυτήν.¹³ Στην κατηγορία αυτή μπορεί να ανήκουν οι “backpackers”, στελέχη πολυεθνικών εταιριών, μέλη Μ.Κ.Ο., τουρίστες κ.ά.

Η γεωγραφική/οικιακή κινητικότητα αποτελεί θέμα για τη μεταναστευτική έρευνα, η οποία μελετά την μετακίνηση ατόμων, ομάδων ή τμημάτων από ολόκληρες κοινωνίες – όπως μεταναστεύσεις προκαλούμενες από πόλεμο ή φυσική καταστροφή. Αυτός ο ακούσιος τύπος κινητικότητας είναι συνδεδεμένος με μικρής διάρκειας και μόνιμες αλλαγές τόπου διαμονής.¹⁴

Για τους άστεγους σημαίνει πολλά παραπάνω η απώλεια σπιτιού από το να χάνουν, απλώς, μία στέγη πάνω από το κεφάλι τους. Περιλαμβάνει έλλειψη της χρονικής και χωρικής δομής της καθημερινής ζωής, την απώλεια της ταυτότητας, ανεπαρκείς ευκαιρίες για επικοινωνία με τους άλλους, κοινωνικό αποκλεισμό και, τελικά, απώλεια της ευκαιρίας για ένα ευέλικτο, αυτόνομο και εμπλουτισμένο τρόπο ζωής.¹⁵ Οι παραπάνω, αποτελούν βασικές ανάγκες ψυχικής φύσης που στερούνται αυτοί οι ακούσιοι νομάδες.

Έναν τύπο ακούσιου νομάδος αποτελεί ο μετανάστης. Ο νομάς, όμως, δεν είναι το ίδιο με το μετανάστη. Ο μετανάστης μετακινείται κυρίως από το ένα μέρος στο άλλο, ακόμη κι αν το δεύτερο σημείο είναι αβέβαιο, απρόβλεπτο, ή δεν είναι καλά εντοπισμένο. Εγκαταλείπει ένα περιβάλλον το οποίο έχει γίνει άμορφο ή εχθρικό για αυτόν. Ενώ, ο νομάς μετακινείται από σημείο σε σημείο, μόνο ως μία συνέπεια και μία πραγματική ανάγκη.¹⁶ Επίσης, μερικές φορές, υπάρχει η σύγχυση πως ο πρόσφυγας αποτελεί ταυτόσημη έννοια με τον νομά, γεγονός που δεν θα πρέπει να συμβαίνει, διότι νομάς και πρόσφυγας είναι δύο διαφορετικές έννοιες, που η δεύτερη, με οικονομικά, κυρίως, κίνητρα, ενυπάρχει στην πρώτη, περιλαμβάνοντάς την ως μεγαλύτερη κατηγορία, παρουσιάζοντας διακριτά χαρακτηριστικά η κάθε μία.

Ο Jean Luc Pinol μας δίνει μια συγκεντρωτική παρουσίαση της τρομακτικής κινητικότητας των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων κατά τον 19ο αιώνα, σύμφωνα με την οποία το ποσοστό σε μεγάλες πόλεις της Ευρώπης με μόνιμο τόπο διαμονής για τουλάχιστον ένα χρόνο υπολείπεται του 50%. Αντίθετα, οι πιο εύποροι επεδίωκαν και κατάφεραν να αποκτήσουν δικό τους σπίτι-έδρα της ζωής τους. Αυτό, όμως, στη συνέχεια, αντιστράφηκε κατά μίαν έννοια. Στις μέρες μας, η πραγματικότητα άλλαξε πάλι, καθώς, οι λιγότερο εύποροι αναγκάζονται, συνήθως, να μένουν «ριζωμένοι» στον τόπο τους, στη δουλειά και την κατοικία τους. Αντίθετα, οι οικονομικά εύποροι έχουν τη δυνατότητα να μετακινούνται συνεχώς, ανάμεσα στις μητροπόλεις του κόσμου, από τη Νέα Υόρκη στο Παρίσι, τα νησιά του Ειρηνικού, ή οπουδήποτε αλλού θελήσουν.¹⁷

Κατά συνέπεια, και οι πόλεις αντανakλούν τις κοινωνικές εξελίξεις μέσα από την αναγέννηση και τις αλλαγές στις οποίες υπόκεινται. Η μόλυνση, το πρόβλημα των αστέγων, η εγκληματικότητα και ο υπερπληθυσμός είναι μόνο μερικά από τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν αυτοί που σχεδιάζουν την εικόνα της σύγχρονης κοινωνίας.¹⁸

Αλλαγές στις αρχιτεκτονικές ποιότητες και προτεραιότητες.

Οι παραπάνω κοινωνικές μεταβολές επέφεραν με τη σειρά τους αλλαγές στις αρχιτεκτονικές ποιότητες και προτεραιότητες, καθώς οι δημιουργοί αναζήτησαν νέους τρόπους κατοίκησης. Μερικές από τις αλλαγές αυτές έγκεινται στο ότι η αντοχή αντικαθίσταται σταδιακά από την πολυμορφικότητα, η σταθερότητα γίνεται μεταβλητότητα, από την επιφάνεια περάσαμε στο βάθος, από την ορθολογική στην πιο ροϊκή κάτοψη και στην σχεδόν πλήρη έλλειψη της διάκρισης του εσωτερικού από τον εξωτερικό χώρο. Κυρίως, τις τελευταίες δεκαετίες, η επιταχυνόμενη, αυτοματοποιημένη καθημερινότητα σε συνδυασμό με έναν οικολογικό προβληματισμό είχαν ως αποτέλεσμα αλλαγές στις μεταφορές και τον ελεύθερο τρόπο ζωής.¹⁹

Λίγο μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος κατέστρεψε την Ευρώπη, η Virginia Woolf προέβλεψε τη δομή της κοινωνίας που θα προέκυπτε από τα ερείπια, τα οποία είχαν δραματοποιήσει την ευθραυστότητα των ανθρώπινων κατασκευών. Συλλογίστηκε πως στο μέλλον οι άνθρωποι θα είχαν λιγότερες ψευδαισθήσεις ως προς τη δημιουργία μόνιμων κατοικιών. Θα μπορούσαν, κάλλιστα, να επιλέξουν να φτιάχνουν φορητά ενδιαιτήματα τα οποία θα είχαν τη δυνατότητα να διπλώνονται σε μία στιγμή σαν μία βεντάλια.²⁰

Μία ακόμη σημαντική επιλογή που έγινε την εποχή της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, που φαίνεται να στέκεται εμπόδιο σε μία ικανοποιητική κατοίκηση, ήταν η απομάκρυνση του κατοίκου από τη γη.²¹ Αυτό, φυσικά, στις μέρες μας τείνει να μην αποτελεί τροχοπέδη, καθώς η αποεδαφοποίηση και μετακίνηση καταλαμβάνει όλο και μεγαλύτερο μέρος της ζωής του σύγχρονου ανθρώπου. Λαμβάνοντάς το ως κίνητρο, εφευρίσκει άλλα μέσα προς ικανοποίηση της σχέσης του με το κατοικείν, με την ουσιαστική σημασία αυτής της έννοιας. Σήμερα, οι οραματιστές της αρχιτεκτονικής, οι καλλιτέχνες και, ιδιαίτερα, οι σχεδιαστές μόδας δημιουργούν κατασκευές ανεξάρτητες από τα προϋπάρχοντα σχέδια, καθορισμένες μόνο από την εντολή να περικλείουν την ανθρώπινη μορφή, ανεξαρτήτου κλίμακας.²²

Από την εποχή του Βιτρούβιου και τις τρεις θεμελιώδεις αρχές του περί *firmitas, utilitas, venustas* (σταθερότητας, χρησιμότητας και ομορφιάς), η αρχιτεκτονική ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τη μονιμότητα και την αιωνιότητα. Σκοπό της αποτελούσε να κληροδοτήσει τα έργα της στις επόμενες γενεές.²³ Επιδίωξη του σύγχρονου ατόμου αποτελεί η μετάδοση ιδεών και αξιών στις επόμενες γενεές και όχι τόσο η κληροδότηση της ύλης. Επιπλέον, ένας από τους στόχους του νομάδος είναι η όσο το δυνατόν πιο «σιωπηρή» και «αθόρυβη» εμφάνιση της παρουσίας του, όσον αφορά τα μέσα στα οποία κατοικεί. Επίσης, βασικό κριτήριο-επιδίωξη δημιουργίας της σύγχρονης αρχιτεκτονικής αποτελεί η μεταβλητότητα και οι εφήμερες κατασκευές, οι οποίες τείνουν να αντικαταθιστούν με την πάροδο του χρόνου τις συμβατικές.

Κάθε νομαδικός τρόπος ζωής περιέχει στιγμές σταθερότητας, ακριβώς όπως κάθε σταθερός τρόπος ζωής περιέχει νομαδικές απόψεις. Άλλωστε, το φυσικό κομμάτι του να ζεις κάπου είναι να φθάνεις και να μένεις εκεί, όπου αισθάνεσαι ασφάλεια και σταθερότητα, όπως ο οικιακός εξοπλισμός προσδίδει στο αρχιτεκτόνημα τα ίδια χαρακτηριστικά. Ακόμη, στην κοινωνία μας οι αξίες που συσχετίζονται με την ιδιοκτησία, από τη μία πλευρά, και με την ελευθερία του χρόνου και του τόπου, από την άλλη, έχουν αλλάξει.²⁴

Είναι ολοένα και πιο φανερό πως η σχέση του σπιτιού και της εργασίας με την κοινωνική ζωή έχει μεταβληθεί. Η μετατροπή από την κοινωνία των υπηρεσιών σε μία κοινωνία βασισμένη στις πληροφορίες που απορρέουν από τις τεχνολογίες και η μεταφορά της εργασίας μακριά από συνθέσεις συλλογικών γραφείων είτε μέσα στο προσωπικό σπίτι είτε απευθείας στα διάφορα μέσα μεταφοράς είναι πλέον δεδομένη. Τα πιο προφανή σύμβολα αυτής της εξέλιξης αποτελούν τα laptops και τα κινητά τηλέφωνα, τα οποία χρησιμοποιούμε από τη δεκαετία του 80 και 90. Παράλληλα, την πιο σημαντική αλλαγή των τελευταίων δεκαετιών αποτελεί η ευελιξία των εσωτερικών χώρων εξαιτίας της αυξανόμενης μετακίνησης.²⁵

Η νέα εποχή χαρακτηρίστηκε από σημαντική αύξηση του πληθυσμού, απελευθέρωση από τα παραδοσιακά φεουδαρχικά δεσμά, μαζική εγκατάλειψη της υπαίθρου, ταχεία αστικοποίηση και εκτενείς επεκτατικές μεταναστεύσεις. Τμήματα του πληθυσμού μετανάστευσαν, για να αναζητήσουν μία διαφορετική τύχη. Η έκφραση αυτού που ο Marx όρισε ως «διπλή ελευθερία» του εργαζομένου: όχι πια φεουδαρχικό δέσιμο σε ένα συγκεκριμένο μέρος, ελευθερία από την ιδιοκτησία της γης και από όλα τα μέσα παραγωγής. Τα παραπάνω σήμαναν την αρχή των μεγάλων εργασιακών μεταναστεύσεων γιγαντώνοντας τις μητροπόλεις, ειδικά με την έκρηξη των αστικών κέντρων της Βόρειας Αμερικής.²⁶ Έτσι, πλέον, ο σύγχρονος τρόπος ζωής είναι συνυφασμένος με την ελευθερία σε όλες τις εκφάνσεις της και, ειδικότερα, όσον αφορά τις μεταφορές και την ευχέρειά τους.

Οι σταθερές αξίες, τα εργαλεία, οι μορφές και οι έννοιες με τις οποίες η αρχιτεκτονική ήταν παραδοσιακά συνδεδεμένη, σταδιακά μετατοπίζουν και σχετικοποιούν το περιεχόμενό τους.²⁷ Έννοιες όπως η μονιμότητα, η διάρκεια και το χρονικό βάθος δεν ανταποκρίνονται στη νέου τύπου νομαδική διαμονή μας.²⁸ Η διαρκώς μεταβαλλόμενη σχέση του υποκειμένου με την πόλη σε συνδυασμό με την αστικοποίηση του πληθυσμού τον 20ο αιώνα, προκλήθηκε από τις συνεχείς μετακινήσεις και τις ταξιδιωτικές αναζητήσεις.

Συνεπώς, η αρχιτεκτονική αποβάλλοντας το τοπολογικό της σταθερό καλείται να πάρει χαρακτήρα παγκόσμιο, αποτελούμενη από εφήμερες, μεταβαλλόμενες και μετακινούμενες δομές ακολουθώντας το άτομο σε οποιοδήποτε σημείο της γης. Από την αντίληψη, επομένως, δομών «εν στάσει», οδηγούμαστε στην αντίληψη δομών «εν κινήσει», δομών σε διαδικασία μετασχηματισμού.²⁹

1. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.75
2. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.58
3. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.354
4. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.292
5. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.43
6. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.466
7. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.20
8. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.340
9. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ.28
10. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.58
11. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.23
12. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.13
13. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.157
14. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.202
15. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.237
16. Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, μτφ Massumi Brian, εκδ. University of Minnesota, USA, 2005, σελ.380
17. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.209
18. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.95

19. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση-προσαρμογή-ευελιξία*, εκδ. Ίων, Αθήνα, 2012, σελ.26
20. Teng, Yeohlee, *Yeohlee: Work*, εκδ. John S Major, Hong Kong, 2003, σελ.218
21. Λέφας, Παύλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.91
22. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.12
23. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση-προσαρμογή-ευελιξία*, εκδ. Ίων, Αθήνα, 2012, σελ.63
24. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.17
25. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.129
26. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.211
27. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.26
28. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.28
29. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΧΩΡΙΚΟΣ ΝΟΜΑΔΙΣΜΟΣ

Νομαδισμός σε Αστική Κλίμακα.

Τα πιο αξιόλογα και σημαντικά θεμέλια της μετακίνησης, προστασίας και μεταβλητότητας – χαρακτηριστικά σημαντικά για τον νομά – τέθηκαν από την Βρετανική ομάδα αρχιτεκτόνων Archigram. Δημιούργησαν κατά βάση έργα βασισμένα στην τεχνολογία επιβίωσης, δίνοντας λύση στην κατοίκηση ύστερα από κάποια υποτιθέμενη μαζική καταστροφή που θα έπληττε την ανθρωπότητα. Στο πλαίσιο αμφισβήτησης των αρχών του μοντέρνου κινήματος, μετουσίωσαν στα έργα τους αυτό που ο Le Corbusier ανέφερε μερικά χρόνια πρωύτερα πως *ένα σπίτι είναι μία μηχανή για να κατοικείς*.¹

Αρχιτεκτονικά γραφεία, όπως ο Coop Himmelb(l)au, στις μελέτες Cloud(1968), Villa Rossa (1968) και Heart City -Suit (1969) αλλά και οι Future Systems στα έργα τους διερεύνησαν μέχρι και την τελευταία κατασκευαστική λεπτομέρεια, παρόλο που καμία από τις προτάσεις τους δεν προχώρησε σε κάποιο υλοποιήσιμο στάδιο. Οι τεχνολογικές απαιτήσεις για την κατασκευή και λειτουργία των προτεινόμενων σχεδίων ήταν τεράστιες. Οι σχεδιαστές, ενώ, διακατέχονταν από έναν αισιόδοξο οραματισμό, ήταν ακόμη επηρεασμένοι από τις πολιτικές αναταράξεις και το τεχνολογικό άλμα του Β' Π.Π.² Τις τελευταίες δεκαετίες, όμως, που τα μέσα για την υλοποίηση τέτοιων ιδεών είναι υπαρκτά, έχουν έρθει ξανά στο προσκήνιο και επηρεάζουν τα σημερινά δεδομένα.

Οι μεγακατασκευές των Archigram είχαν ως κύριο στόχο να καθιστούν δυνατό για το κτιστό περιβάλλον να είναι αυτορρυθμιζόμενο, με άλλα λόγια, να προσαρμόζεται στις εναλλασσόμενες επιθυμίες της ανθρώπινης κοινωνίας που το κατοικεί.³ Τα έργα των Archigram, πέρα από το να παρουσιάζουν τους χρήστες με προκαθορισμένα χωρικά μοτίβα-πρότυπα, πλέον - τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο - προσέφεραν τα μέσα για να αλλάζουν το μικροπεριβάλλον τους και να καθορίζουν τα δικά τους πρότυπα συμπεριφοράς.⁴

Οι Archigram σταδιακά συσχέτισαν τα τοπικιστικά προβλήματα με τον μοντερνισμό και το επάγγελμα του αρχιτέκτονα με ευρύτερα θέματα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης στο χώρο. Έτειναν προς την άποψη πως ο αρχιτέκτονας ήταν ο πιο ικανός για να ανταποκριθεί σε έναν κόσμο που υπόκειται σε ταχείς μεταβολές οι οποίες απορρέουν από τον καπιταλισμό, την εξέλιξη των επιστημών, και τις ταχύρρυθμες επικοινωνίες.⁵ Η ομάδα των Archigram ασχολήθηκε περισσότερο με ειρωνικές εκδοχές επιστημονικής φαντασίας παρά να σχεδιάζει λύσεις, που είτε θα ήταν πραγματικά απροσδιόριστες, είτε θα ήταν ικανές να πραγματοποιηθούν και να αφομοιωθούν από την κοινωνία.⁶

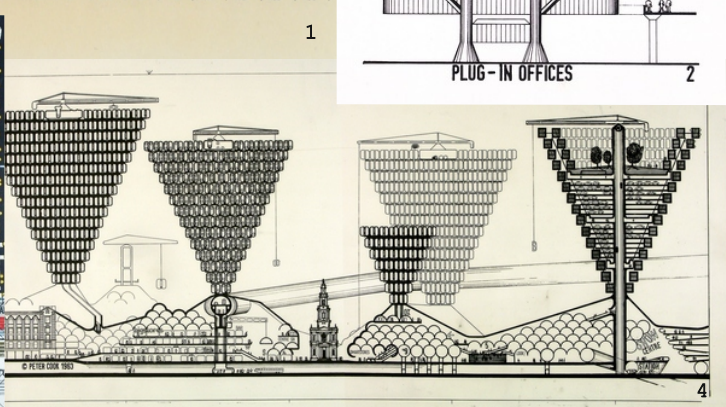
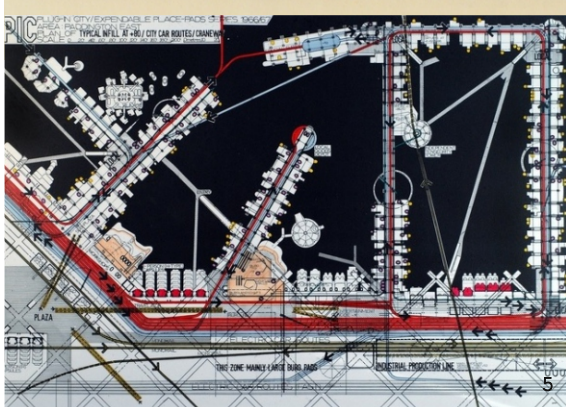
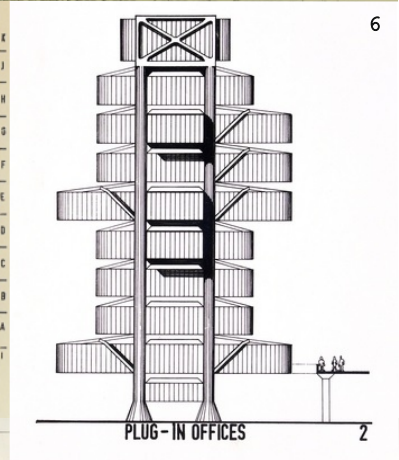
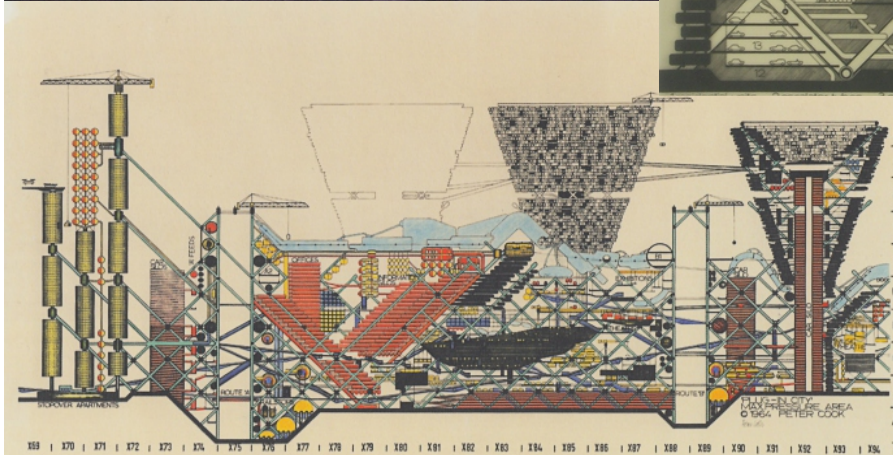
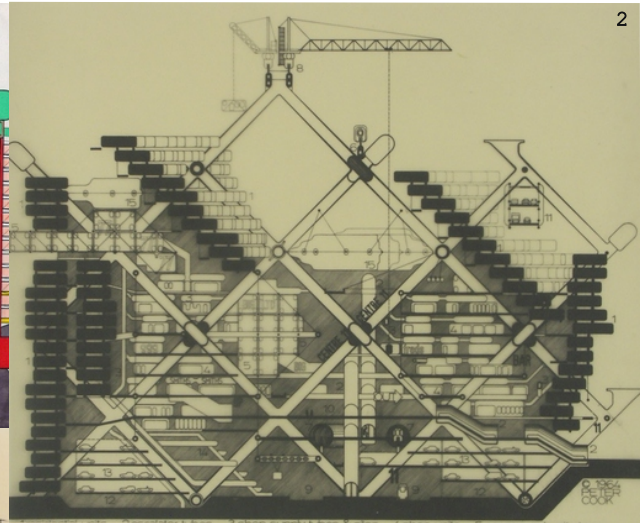
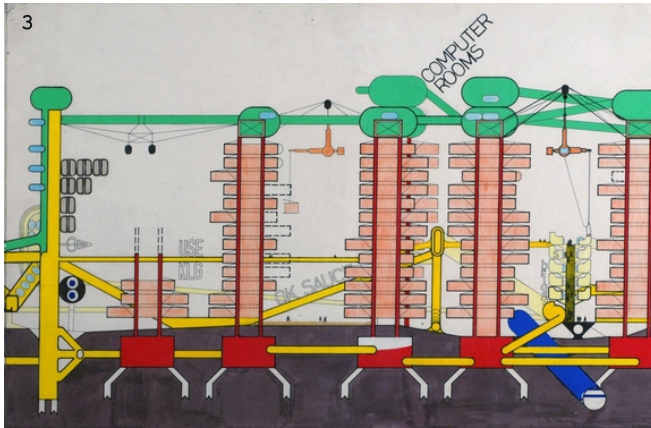
Τα σχέδια των Archigram, αποσταθεροποίησαν τη θεμελιώδη παραδοχή πως η αρχιτεκτονική είναι μία στατική τέχνη. Κάθε άλλο παρά υποστήριζαν πως η σταθερότητα (firmitas) ενός κτηρίου ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση της χρησιμότητας και της ομορφιάς του (utilitas, venustas), όπως είχε καθιερωθεί από την θεμελιώδη εξίσωση της δυτικής αρχιτεκτονικής παράδοσης.⁷

Οι σημαντικές βάσεις της έννοιας της μετακίνησης μίας κατασκευής, χαρακτηριστικό σημαντικό για τον νομά, τέθηκαν στο έργο "Walking City" των Archigram (1964). Παρόλα αυτά, αφετηρία υπήρξε το προγενέστερο έργο τους "Plug-In City" (1962), το οποίο αποτέλεσε μία κινητική οπτική προκατασκευασμένων μονάδων κατοικίας για μία νεωτερικότητα σε διαρκή κίνηση.⁸

Η σπουδαιότητα του πρόβληματος των αστέγων έγινε αντιληπτή από την κυβέρνηση όταν το Βρετανικό Υπουργείο Κατοικίας αναλώθηκε το 1962 στο να ερευνά την πιθανότητα σχεδιασμού προσωρινών καταφυγίων και κινητών κατοικιών. Αυτό επηρέασε τους Archigram, ώστε, να σχεδιάσουν τις προσαρτημένες αναλώσιμες pop κατοικίες, προτεινόμενες ως η λύση για να στεγαστεί μία οικονομικά μεταβαλλόμενη κοινωνία. Το έργο "**Plug-In City**" κινήθηκε ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα κατοίκησης, αποτελούμενο από επιλεγμένες κάψουλες, προσκολλημένες σαν πεταλίδες στην δημόσια υποδομή.⁹ Ήταν ένα από τα διάφορα έργα των Archigram – ιδέα του Peter Cook – που ασχολήθηκαν με την δημιουργία των προκατασκευασμένων κατοικιών συναρμολογούμενων σε πυκνά διακειμενόμενα, κατά περιστάσεις, αστικά πρότυπα.¹⁰

Το "Plug-in City" αποτελούσαν στην ουσία μονάδες-κυψέλες κατοίκησης μεταλλικής κατασκευής, προσαρτημένες σε πλαίσια μίας γιγαντιαίας υποδομής από σκυρόδεμα. Ελεγχόμενες μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, είχαν τη δυνατότητα διαρκούς μεταβολής. Το δίκτυο αυτό του σκελετού της πόλης θα απαρτιζόταν από δημόσιες λειτουργίες προς εξυπηρέτηση όλων των καθημερινών αναγκών. Οι μονάδες κατοικίας θα είχαν την δυνατότητα μετακίνησης μέσω μίας ανυψωτικής μηχανής στην κορυφή αυτής της υποδομής.¹¹

Τα έργα των Archigram αποδείκνυαν πως η αρχιτεκτονική είναι μία πόρτα διαφυγής από τις περιβαλλοντικές συνθήκες και όχι ενταφιασμένη ανάμεσά τους. Η αρχιτεκτονική τους δημιούργησε θεωρητικές λύσεις σωτηρίας για τα κοινωνικά προβλήματα της εποχής. Εν μέρει επηρεασμένη από τις σκηνές και τα νοσοκομεία ανθρωπιστικής βοήθειας, το έργο τους **"Walking City"**, σε μία λιγότερο φαντασιώδη εκδοχή του, θα μπορούσε μία μέρα, όπως οι ίδιοι ανέφεραν, να παραδώσει μία κοινότητα διαχειριστών των Ηνωμένων Εθνών για μία περιοχή που βρίσκεται σε περίοδο κρίσης.¹²

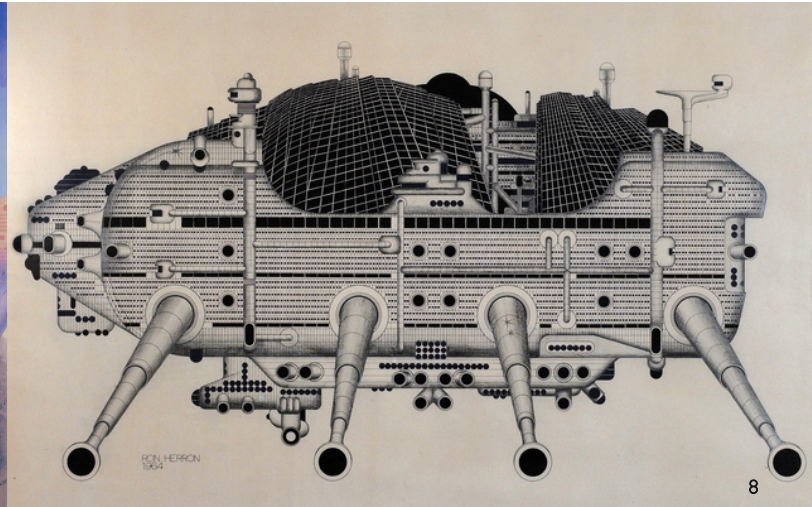
Το "Walking City", ιδέα του Ron Herron - μέλους της ομάδας των Archigram - υπήρξε τολμηρή υπενθύμιση των ξεχασμένων μοντερνιστικών φιλοδοξιών: συλλογικές κατοικίες, υπέρβαση εθνικών συνόρων, κτιστές μηχανές κατοίκησης, επέκταση της ανθρώπινης κυριαρχίας, αλλαγή της καθημερινής αντίληψης, επαφή των ανθρώπων με τα στοιχεία της φύσης και εντυπωσιασμός του πλήθους για το μέλλον.¹³

Τα φρούρια του Τάμεση υπήρξαν άμεση πηγή έμπνευσης για το "Walking City". Η πρόθεση των ουτοπιστών αρχιτεκτόνων ήταν, μάλιστα, να επαναχρησιμοποιήσουν το υλικό αυτό του πολέμου που βρισκόταν εκεί, για ειρηνικό σκοπό.¹⁴ *Παρόλη την επιφανειακή τους ειρωνεία, οι "Πόλεις που περπατούν" του Ron Herron, ήταν σχεδιασμένες πραγματικά σαν να βαδίζουν μέσα σε ένα ερειπωμένο κόσμο την επαύριο ενός πυρηνικού πολέμου (...) ή δίνοντας την αίσθηση εφιαλτικής σωτηρίας, που λυτρώνει ανθρώπους και αντικείμενα ύστερα από μία κατακλυσμική καταστροφή.*¹⁵

Η πόλη που παρουσίασαν οι Archigram να περπατά προέβαλε ένα μέλλον στο οποίο τα σύνορα και τα όρια είχαν εγκαταλειφθεί με σκοπό την υιοθέτηση ενός νομαδικού τρόπου ζωής. Αντιλαμβανόμενοι τους ταχείς ρυθμούς της αστικής ζωής και της τεχνολογικά ανεπτυγμένης κοινωνίας στην οποία ζούσαν, προέβαλλαν μέσα από το έργο τους έναν νέο τρόπο ζωής, απαλλαγμένο από την προσκόλληση σε ένα μόνιμο τόπο διαμονής.¹⁶

11

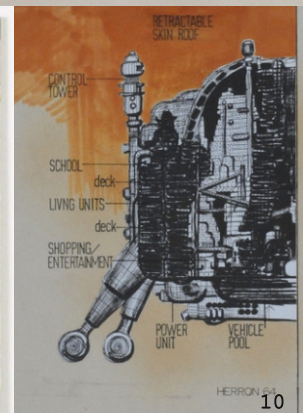

8

SUCH WALKING UNIT HOUSES NOT ONLY A KEY ELEMENT OF THE CAPITAL - BUT ALSO A LARGE PORTION OF WORLD TRAVELLER-WORKERS

7

10

9

12

1. <https://en.wikipedia.org/wiki/Archigram>
2. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση-προσαρμογή-ευελιξία*, εκδ. Ίων, Αθήνα, 2012, σελ.83
3. Colquhoun, Alan, *Modern Architecture (Oxford History of Art)*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2002, σελ.225,226
4. Colquhoun, Alan, *Modern Architecture (Oxford History of Art)*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2002, σελ.222
5. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.47
6. Frampton, Kenneth, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και κριτική*, μτφ Ανδρουλάκης, Θόδωρος, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2002, σελ.251
7. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.6
8. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.16
9. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.37
10. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.45
11. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=56>
12. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.38
13. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.39
14. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.155
15. Frampton, Kenneth, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και κριτική*, μτφ Ανδρουλάκης, Θόδωρος, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2002, σελ.251
16. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
Ποιητοῦ ἁγίου ἁγίου κυρίλλου.

Νομαδισμός σε Κλίμακα Κατοικίας.

Το σπίτι λειτουργεί ως φορέας του αισθήματος της ασφάλειας και προστασίας για το άτομο. Εξειδικεύοντας τις ανάγκες ψυχολογικής φύσης, ένα ακόμη σημαντικό απαιτούμενο για τον νομά – ένα άτομο μακριά από την ασφάλεια του σπιτιού του – είναι το να μπορεί να νιώθει οικεία εξακολουθώντας να διατηρεί την ταυτότητά του. Όταν ένα σπίτι θεωρείται χώρος, υφίσταται ως μία σταθερή οντότητα του οποίου οι τοίχοι δομούν ένα φυσικό όριο ανάμεσα στο εσωτερικό και το εξωτερικό περιβάλλον. Αντίθετα, όταν το σπίτι θεωρείται τόπος, λειτουργεί ως μία ευέλικτη, δυναμική και κινητή, ρυθμιστική ζώνη γύρω από την ταυτότητα των ενοίκων του.¹

Το να κατοικούμε είναι το βασικό χαρακτηριστικό σύμφωνα με το οποίο οι θνητοί υπάρχουν πάνω στη γη.² Ο Martin Heidegger, ύστερα από ορισμένους συσχετισμούς που έκανε ανάμεσα σε γερμανικές λέξεις, διαπίστωσε πως κατοίκηση σημαίνει ουσιαστικά η διαμονή εν ειρήνη σε έναν προστατευμένο τόπο.³ Η αρχιτεκτονική από μόνη της, όμως, δεν θα μπορούσε να επιτύχει αυτό το «αίσθημα του τόπου». Αυτό από μόνο του δεν είναι αρκετό, έτσι ώστε να προσδώσει ταυτότητα. Το περιεχόμενο και η χρήση είναι που δημιουργούν αυτήν τη σημαντικότητα για το άτομο.⁴ Τα άτομα χρειάζονται μία κατοικία που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους. Μία κατασκευή, που θα ταίριαζε καλύτερα για το σκοπό αυτό, θα έπρεπε να διαθέτει ένα σημαντικό βαθμό ικανότητας προσαρμογής και ευελιξίας.⁵

Για τον Gunter Nitschke ο τόπος είναι το προϊόν-αποτέλεσμα του χώρου και χρόνου διαβίωσης.⁶ Είναι σαφές πως η ικανότητα κατοίκησης δεν είναι ενδιάθετη και παγιωμένη στον άνθρωπο, αλλά αποτελεί μία στάση ζωής σε συγκεκριμένο κάθε φορά τόπο και χρόνο.⁷

Οι ψυχολόγοι πρωτίστως ενδιαφέρονται για το "home" το οποίο, σε αντίθεση, με το "house", δεν μπορεί να αγοραστεί ή να νοικιαστεί αλλά πρέπει να φτιαχτεί από το άτομο. Για τους περισσότερους ανθρώπους, το σπίτι χρησιμεύει ως κέντρο αναφοράς της ζωής τους. Γεμάτο με αναμνήσεις και προσωπικό νόημα, αντιπροσωπεύει τη δική τους ιστορία ζωής, καθώς, επίσης, και την ιστορία της οικογένειάς τους.⁸ Ο αρχιτέκτονας-δημιουργός καλείται να χτίσει μέσα στο χώρο, το χρόνο, το τώρα, το πριν, το μετά, την ανάμνηση και την αναμονή, δηλαδή να ενσωματώσει, παράλληλα, ένα πλήθος συναισθημάτων.⁹

Σύμφωνα με τον Carl Gustav Jung, το σπίτι του ατόμου αποτελεί ένα καθολικό, αρχετυπικό σύμβολο του εαυτού του. Αντανακλά το πώς το άτομο βλέπει τον εαυτό του και πώς επιθυμεί να δει τον εαυτό του, ή πώς επιθυμεί να τον βλέπουν οι άλλοι. Το σπίτι, επομένως, είναι ένα μέσο μίας εικόνας, τόσο προς τα έσω όσο και προς τα έξω.¹⁰

Το αίσθημα της ασφάλειας είναι κάτι παραπάνω από μία κατασκευή η οποία προστατεύει το άτομο. Είναι η διαμονή σε ένα μέρος όπου νιώθει κανείς πως βρίσκεται στο σπίτι του. Η πραγματική δημιουργία ενός σπιτιού υπερβαίνει την απλή παράθεση τεσσάρων τοίχων και μίας στέγης. Πρόκειται για την περιβολή του ατόμου με πράγματα τα οποία το τοποθετούν σε ένα επίπεδο κανονικότητας και άνεσης.¹¹ Έτσι, όλο και πιο συχνά, η ταύτιση της κατοίκησης με την παραδοσιακή αντίληψη της «εδραίας αρχιτεκτονικής» τίθεται σε αμφισβήτηση. Στην εποχή μας, μπορούμε εκτός από τα φορητά αντικείμενα που ταυτίζουμε με το «σπίτι», να μεταφέρουμε ακόμη και το ίδιο το σπίτι. Με τον τρόπο αυτόν, οι αναφορές μας στο παρελθόν και τα όνειρά μας για το μέλλον μπορούν να είναι συνεχώς μαζί μας.¹²

Σκοπό του νομάδος αποτελεί η μεταβολή των χώρων που τον περιβάλλουν σε τόπους, όπου και αν βρίσκεται. Πιο συγκεκριμένα αποσκοπεί στη δημιουργία τόπων, χώρων που τους έχει αποδώσει ιδιαίτερο χαρακτήρα, όπως επισημαίνει ο Norberg-Schulz.¹³ Έτσι, ο τόπος για την νομαδική αρχιτεκτονική, δεν είναι ακριβώς ένας περίγυρος, αλλά ένας απο-εδαφοποιημένος κόσμος.¹⁴ Όταν όμως, το άτομο είναι ικανό να κατοικεί, ο κόσμος αυτός αποκτά την έννοια του εσωτερικού – γίνεται ένα «μέσα», όπως αναφέρει και ο Norberg-Schulz,¹⁵ που του εξασφαλίζει το επιθυμητό αίσθημα της ασφάλειας και του οικείου που χρειάζεται.

Το σπίτι, αντί να είναι ένας συγκεκριμένος γεωγραφικός τόπος, τείνει να αφορά όλο και περισσότερο ένα σύνολο προσωπικών δραστηριοτήτων, συνηθειών και σχέσεων, παρά μία συνέχεια κατοίκησης στην ίδια πάντα θέση, όπως παρατηρεί ο Mathias Schwartz-Clauss.¹⁶ Ειδικότερα, ευέλικτο σπίτι θα μπορούσε να είναι ένα σπίτι για ένα άτομο μέσα στην εβδομάδα ή για έξι άτομα το σαββατοκύριακο. Θα μπορούσε να είναι ένα σπίτι το οποίο παίρνει κανείς μαζί του σε επαγγελματικά ταξίδια. Θα μπορούσε να είναι ένα κτήριο που εξυπηρετεί τις ατομικές ανάγκες κάποιου αυτήν τη στιγμή, στο οποίο επενδύει σε όλη την διάρκεια της ζωής του, και το οποίο κληροδοτεί στα παιδιά του με σκοπό να τους δώσει ένα σπίτι για το ξεκίνημά τους, όταν το χρειαστούν.

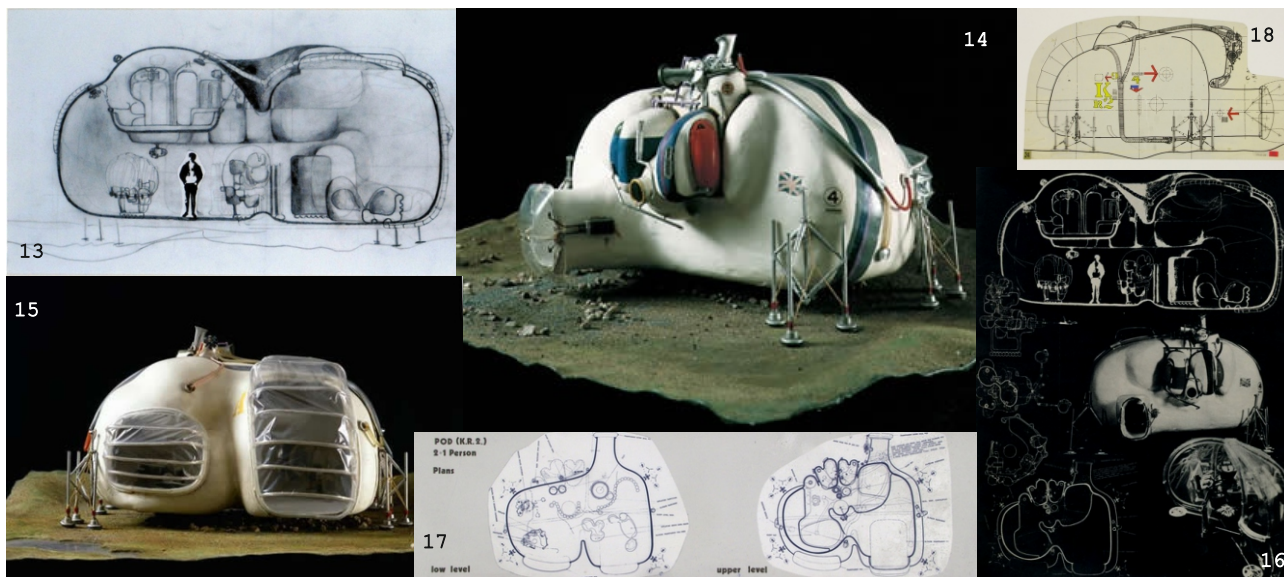
θα μπορούσε να είναι ένα περιβάλλον το οποίο αυτόματα ανταποκρίνεται σε κάθε ανάγκη, ή ένα σπίτι που απαιτεί από κάποιον να μη διαβιώνει με τόσο μεγάλη άνεση, προσπαθώντας να ζήσει με έναν διαφορετικό τρόπο, να τον αναγκάζει, δηλαδή, στην προσαρμοστικότητα και την αλλαγή του εαυτού του.¹⁷ Για τον νομάδα, το κτήριο-σπίτι, πλέον, δεν αντιμετωπίζεται ως μία σταθερή αυτάρκης οντότητα με κλειστό περίγραμμα, αλλά ως μία διαδικασία ανοιχτή, ευέλικτη, ικανή να προσαρμοστεί και να απαντήσει στην ταχύτατα μεταβαλλόμενη φύση των σύγχρονων πόλεων.¹⁸ Ο νομαδικός χώρος είναι μία ανοικτή δομή, έτσι και το κτήριο του νομάδος δεν έχει ευκρίνεια ορίων.¹⁹ Ο νομάς αυτοπροσδιορίζεται μέσα από τον τόπο που δημιουργεί, αποκτά ξανά τη χαμένη του ταυτότητα και νιώθει το απαιτούμενο συναίσθημα του οικείου για να συνεχίσει τη ζωή του.

Ένα σύνηθες κατάλυμα του νομαδικού τρόπου ζωής αποτελεί και η σκηνή. Μπορεί να περιγραφεί, σύμφωνα με τον Peter Andrews, ως μία κατοικία, στην οποία το κάλυμμα προσαρτάται σε μία αρθρωτή, υποστηρικτική κατασκευή, όπου και τα δύο έχουν τη δυνατότητα μεταφοράς. Απαρτίζεται, συνήθως, από έναν ενιαίο χώρο και γενικώς είναι κατασκευασμένα από υφάσματα, δέρματα και ξύλο. Μπορεί να αντέξει σε αντίξοες κλιματικές συνθήκες, ενώ, συχνά, όταν αναφερόμαστε, κυρίως, σε λαούς με νομαδικό τρόπο ζωής, η σκηνή φέρει έναν εξαιρετικά πλούσιο πολιτισμό και δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να μετακινούνται επιτυχώς, διανύοντας μεγάλες αποστάσεις.²⁰

Παραδείγματα.

Οι τεχνολογικές, οικονομικές και πολιτικές μεταβολές ανά τον κόσμο αλλάζουν δραματικά τον τρόπο με τον οποίο δομείται το κτιστό περιβάλλον μας. Υπάρχουν πολλές προβλέψεις για το πώς το μέλλον θα αναπτυχθεί, λίγοι οραματίζονται την ουτοπία, πολλοί προβλέπουν την δυστοπία.²¹

Το **"Living Pod"** του David Greene (μέλους των Archigram), το 1966, ήταν μία έντονη δήλωση των Archigram ως προς την αναζήτηση της νομαδικής αρχιτεκτονικής. Ήταν μία κάψουλα-κατοικία της εποχής του '60 η οποία περιέκλειε το σπίτι και τον εξοπλισμό του μέσα σε μία ενιαία μονάδα.²² Αποτέλεσε συνδυασμό δύο ιδεών του σχεδιαστή του, οι οποίες ήταν αρχικά, να δημιουργήσει την εικόνα ενός γλυπτικού κελύφους και επίσης, η επίλυση λειτουργικών προβλημάτων μέσω των διάφορων πτυχών των προσαρτημένων του εξαρτημάτων. Το σπίτι στην συγκεκριμένη περίπτωση εξετάζεται από την άποψη δύο βασικών συστατικών: μίας αυτοτελούς μονάδας κατοίκησης, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει αυτόνομα σε περιβάλλοντα ακραίων συνθηκών, με την υποστήριξη των προσαρτημένων συσκευών της. Κατασκευαστικά, στη μονάδα είχαν προβλεφθεί τέσσερα ανοίγματα τα οποία καταλάμβαναν το 1/4 της επιφάνειας του κελύφους, επιφάνειες μόνωσης συνδεδεμένες στο εσωτερικό και ένα φουσκωτό πατάρι το οποίο καταλάμβανε το 45% της επιφάνειάς του. Παράλληλα, περιείχε συστήματα: για υδραυλικά, τη δυνατότητα βύθισης σε νερό, θέρμανση του χώρου, αυτόματη προετοιμασία φαγητού, διδασκαλία, εργασία, χώρους ύπνου κ.ά. Το έργο αυτό αποτέλεσε τη λύση για μία πιθανή εγκατάλειψη των συμβατικών τρόπων κατοίκησης, την οποία οι Archigram προέβλεψαν πως θα συνέβαινε στο μέλλον.²³

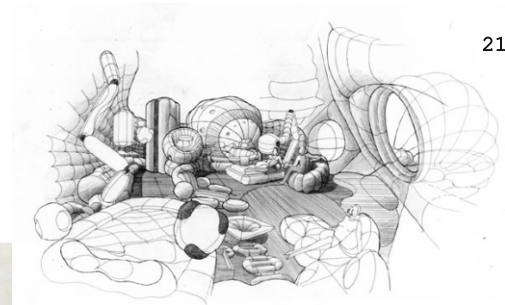

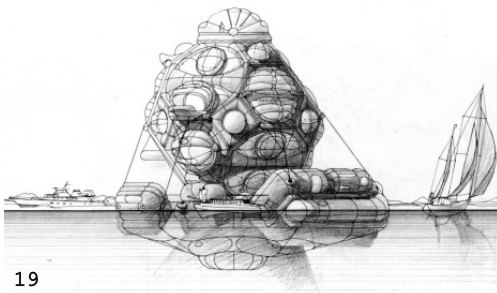
Το 1967, ο Jean-Paul Jungmann, ενταγμένος στο κίνημα των Ουτοπιστών, σχεδίασε το **"Dyodon"**. Το έργο αυτό αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα μίας πειραματικής, ιδεατής κατοικίας της "paper" αρχιτεκτονικής. Αποτελούνταν κατασκευαστικά από φουσκωτές επιφάνειες, που δομούσαν ένα πολυώροφο χώρο με πλήρη-αναπόσπαστο εσωτερικό εξοπλισμό.²⁴ Το έργο αποτέλεσε άμεση μετουσίωση της κριτικής της αρχιτεκτονικής, της πολεοδομίας, καθώς και του καθημερινού τρόπου ζωής της Γαλλίας τις δεκαετίες του '60 και του '70. Ήταν μέρος ενός γενικότερου οραματισμού των ουτοπιστών, για ένα κτιστό περιβάλλον στο οποίο οι πλωτές, εφήμερες και κινητές κατασκευές θα αντικαθιστούσαν την αδράνεια και την καταστολή που πίστευαν πως χαρακτήριζαν την αρχιτεκτονική των πόλεων κατά την μεταπολεμική περίοδο.²⁵ Η δομή του ήταν δημιουργημένη από διαφανείς, ημιδιαφανείς και αδιαφανείς ίσης επιφάνειας τετραγωνικές, εξαγωνικές και οκταγωνικές μεμβράνες. Οι επιφάνειες μπορούσαν να πληρωθούν με αέρα, νερό, πολύχρωμα αέρια, ήλιο, ακόμη και χρώμα. Στην μη φουσκωτή μορφή της η κατασκευή μπορούσε να μεταφερθεί με ευκολία, καθώς ζύγιζε μόλις 7 κιλά το τμ. Η κατοικία μπορούσε να προσαρτηθεί σε ένα ευρύ φάσμα εδαφών και κλιματικών συνθηκών, όπως να προσαρμοστεί στο χιόνι, να εδραιωθεί ή να γίνει πλωτή. Οι δομικές αρετές που του προσέδιδε η κατασκευή του ήταν η ανθεκτικότητα στον άνεμο, ήταν αδιάβροχο και ενεργειακά αυτόνομο.²⁶

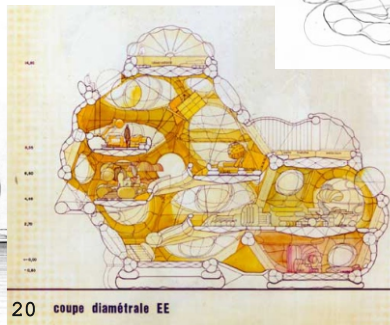
22

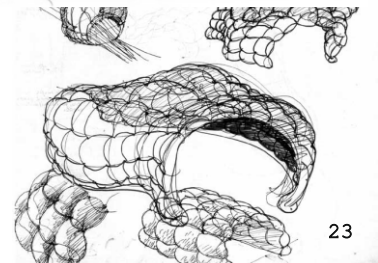
21

19

20 coupe diamétrale EE

23

Ο Eduard Bohtlingk, το 1972, σχεδίασε ένα ρυμουλκούμενο τροχόσπιτο, με το όνομα **"Markies"**. Παρόμοια με το "Mechanical Wing" του Buckminster Fuller, η ρυμουλκούμενη αυτή δομή περιέχει όλες τις συσκευές εξυπηρέτησης, απαραίτητες για το εσωτερικό ενός χώρου. Μόλις η μονάδα φτάσει στον προορισμό της, οι τοίχοι της κινητής αυτής δομής εδράζονται στο έδαφος, με σκοπό την περαιτέρω δημιουργία πατωμάτων, επεκτείνοντας τον βασικό χώρο, ο οποίος, πλέον, περικλείεται από μία κατασκευή μεμβράνης που μοιάζει με φουσαρμόνικα. Η δομή αυτή είναι διαφανής στους χώρους διημέρευσης της κατοικίας και αδιαφανής στους χώρους ύπνου. Τα κρεβάτια, οι καρέκλες και τα τραπέζια, επίσης, διπλώνουν στο κεντρικό τμήμα με σκοπό να δημιουργήσουν νέους χώρους κυκλοφορίας.²⁷ Το έργο εξερευνά την κληρονομιά των ρυμουλκούμενων κατοικιών, τροχόσπιτων και σκηनों, ενώ, το μετατρέπει σε κάτι νέο και δυναμικό. Το μοντέλο του τροχόσπιτου, ως μία από τις βασικές μονάδες στέγασης του νομαδικού τρόπου ζωής, παραπέμπει στη συνθήκη αυτή της νομαδικότητας, εφόσον δίνει τη δυνατότητα της εναλλαγής τόπου διαμονής, ενώ, συγχρόνως, εξυπηρετεί ανάγκες με μία χωρική ελαχιστότητα. Η κινητικότητα, λοιπόν, των κατασκευών που στεγάζουν το άτομο, η ευελιξία οργάνωσής τους και η χωρική τους συμπύκνωση αποτελούν βασικά απαιτούμενα του νομαδισμού.²⁸

Το 1996-2000, οι Philippe Gregoire και Claire Petetine σχεδίασαν το **"Maison Valise"**. Εμπνεόμενοι από την παρατήρηση της μακράιωνης παράδοσης στο Βερολίνο των Rollheimers ή και από τους νομαδικούς λαούς, το έργο τους εμφανίζεται ως μία φευγαλέα στιγμή στο κέντρο της μητρόπολης. Κατοικεί στην επιφάνεια, κινείται πάνω σε αυτήν, συνδέεται με αυτήν και είναι πολύ παρόμοια τόσο με τον ιδιωτικό χώρο μίας κατοικίας όσο και με τον δημόσιο χώρο ενός δρόμου. Μοιάζει με παράσιτο. Η πρόκληση του έργου ήταν να ανταποκριθεί στην εγγύτητα και κινητικότητα, μία πρακτική της εναλλαγής του χώρο-χρόνου με την καναβοποιημένη μητρόπολη. Έτσι, δημιουργείται ένα μικρο-κενό στην επιφάνεια της πόλης, ως μία στιγμή παράδοξης συνέχειας. Σχεδιάστηκε σε αρμονία με τη μικροκλίμακα του σώματος, ως ένα είδος ρουχισμού, μία τεχνολογική και μεταβλητή προέκταση αυτού.²⁹

Ο Dre Wapenaar, το 1998, δουλεύοντας ανάμεσα στην τέχνη και την αρχιτεκτονική σχεδίασε τα **"Tree Tents"**, χαρικτηριζόμενα ως κοινωνικά γλυπτά, τα οποία είναι εύκολα μεταφερόμενα και διαχειριζόμενα από τους χρήστες τους.³⁰ Έχουν κοινωνική διάσταση, καθώς σχεδιάστηκαν, με σκοπό να στεγάσουν τους ακτιβιστές "Road Alert Group" που αντιδρούσαν στην υπερβολική κατασκευή των αυτοκινητοδρόμων με σκοπό την προστασία των δασών στην Αγγλία. Σκοπό της σχεδίασης αποτέλεσε η παροχή ενός άνετου χώρου για τους ακτιβιστές κατά τη διάρκεια διαμονής τους στο δάσος, μία διαμονή αδύνατη να προκαλέσει περαιτέρω καταστροφή σε αυτό.³¹ Η γεωμετρία του σε σχήμα δροσοσταλίδας υποστηρίζεται από τον κορμό του δέντρου, σε δύο σημεία: το ένα βρίσκεται στην κορυφή και το άλλο στη βάση, ως προέκταση της εσωτερικής πλατφόρμας της κατασκευής. Προστατεύοντας τη φύση, δημιουργούν, ταυτόχρονα, ένα ήρεμο και φιλικό περιβάλλον που κάνει τους ανθρώπους να αισθάνονται ασφάλεια και οικεία. Προωθούν την αλληλεπίδραση ανάμεσα στα άτομα και τη φύση και παράλληλα, αποτελούν αντανάκλαση της ουσιαστικής έννοιας της κατοίκησης.³²

Το **"ParaSITE Homeless Shelter"** δημιούργησε ο Michael Rakowitz το 2000, αναφέροντας πως ο παρασιτισμός περιγράφεται ως η σχέση στην οποία το παράσιτο προσωρινά ή μόνιμα εκμεταλλεύεται την ενέργεια ενός ξενιστή. Με την παρασιτική του λογική με την οποία προσκολλάται στην εξαγωγή των κλιματιστικών μονάδων των κτηρίων, επιτυγχάνεται η αναγκαία διαφορά πίεσης που απαιτείται για την φουσκωτή δομή του, προσδίδοντας, ταυτόχρονα, την απαραίτητη θερμοκρασιακή μεταβολή για τη βιωσιμότητα του χώρου.³³ Υστερα από συζήτηση με έναν άστεγο άνδρα, το 1997, ο Rakowitz συνέλαβε την ιδέα, κατασκευάζοντάς το αρχικά από παραπεταμένα υλικά όπως ziploc τσάντες, σακούλες σκουπιδιών και ταινία συσκευασίας. Έκτοτε, μετέτρεψε το σχέδιό του σε οικόπεχνα, δημιουργώντας μεγάλο αριθμό καταφυγίων τα οποία χρησιμοποιούνται σε διάφορες πόλεις της ανατολικής ακτής των ΗΠΑ. Κοστίζει σχεδόν πέντε δολάρια για να κατασκευαστεί και παρέχεται δωρεάν, ενώ ο συνολικός χρόνος αντοχής του υπολογίζεται περίπου στους 3 μήνες. Αποτελεί την πιο πραγματική λύση στο ζήτημα εξεύρεσης καταλύματος για τους άστεγους, πρόβλημα που απασχολεί παγκοσμίως, με το αίσθημα του οικείου που προκαλεί στον χρήστη του να κυμαίνεται στο 70%. Παρόλα αυτά, θεωρείται ως μορφή καταφανούς κοινωνικής αντίδρασης και όχι ως μακράς διάρκειας λύση για τους άστεγους.³⁴

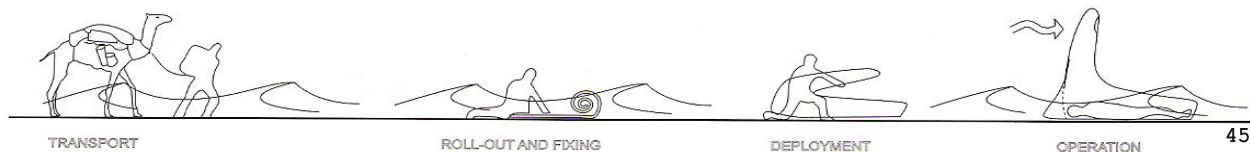

Το **"A-Z Wagon Station"** της Andrea Zittel προκαλώντας το αίσθημα της ανεξαρτησίας στο χρήστη αποτελεί ένα συμπυκνωμένο, με δυνατότητα μεταφοράς και προσαρμογής ατομικό χώρο κατοίκησης. Δημιουργήθηκε το 2000, με σκοπό να στεγάσει τον χρήστη παρέχοντάς του την απαραίτητη προστασία. Οι διαστάσεις του προέκυψαν από τις σταθερές διαστάσεις του βαγονιού ενός σταθμού, οι οποίες παρέχουν τον ελάχιστο χώρο που χρειάζεται, για να δημιουργηθεί ιδιωτικότητα και άνεση στον ένοικο. Παρόλο που το βαγόνι δεν έχει τροχούς, διαχωρίζεται σε πέντε τμήματα με δυνατότητα μεταφοράς σε σχεδόν όλες τις τοποθεσίες και επανασύνδεσης από δύο άτομα σε μόλις λίγες ώρες. Οι περισσότερες από αυτές τις μονάδες είναι εγκατεστημένες σε ερημικές τοποθεσίες, όπου λειτουργούν ως εφήμερα καταφύγια για ύπνο, με κοινόχρηστη εξωτερική κουζίνα και χώρους υγιεινής.³⁵ Οι προκείμενες κατασκευές προορίζονται για να στεγάζουν όλων των ειδών τους περαστικούς από εκείνο το σημείο που είναι τοποθετημένες, όπως καλλιτέχνες, συγγραφείς, κατασκηνωτές, πεζοπόρους ή άτομα που ασχολούνται με άλλης μορφής πολιτικές ή προσωπικές έρευνες.³⁶

Το **"Desert Seal"**, του Andreas Vogler το 2003, είναι μία φουσκωτή σκηνή για ακραία περιβάλλοντα. Χρησιμοποιεί την καμπύλη της θερμοκρασίας στις ζεστές και άνυδρες περιοχές, όπου ο αέρας γίνεται αρκετά πιο χαμηλής θερμοκρασίας όσο πιο μακριά βρίσκεται από την επιφάνεια της γης. Ένας ηλεκτρικός ανεμιστήρας που τροφοδοτείται από την ηλιακή ενέργεια και μπαταρίες, σταδιακά διοχετεύει δροσερό αέρα από την κορυφή της σκηνής στο εσωτερικό του βιώσιμου χώρου. Η σκηνή αποτελείται από μία κίτρινη ίνα πολυαιθυλενίου με επικάλυψη από ύφασμα πολυουρεθάνης υψηλής αντοχής, χρώματος ασημί, το οποίο αντανακλά τη ζέστη και προστατεύει από το θερμότητα του ήλιου. Έχει το ελάχιστο δυνατό βάρος προσδίδοντας τη δυνατότητα της εύκολης μεταφοράς.³⁸

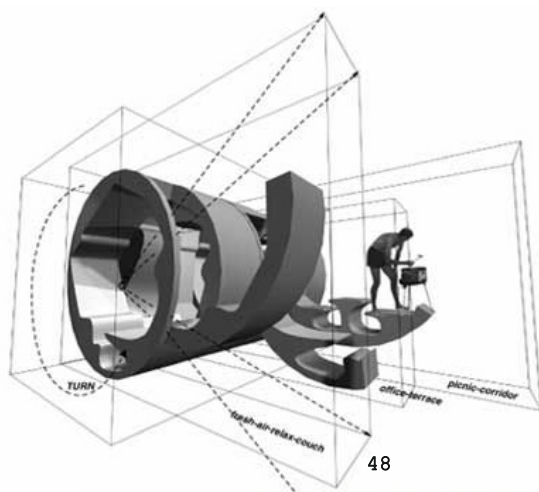

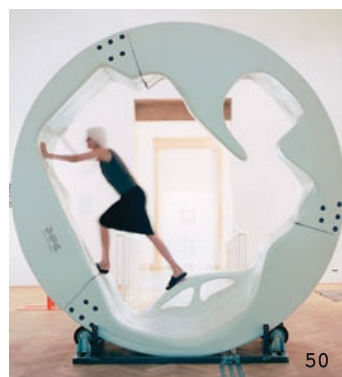
Το απόλυτο, κινητό, ευέλικτο περιβάλλον διαβίωσης αποτελεί η πρωτότυπη «ιδεατή πειραματική κατοικία», της διεθνούς ομάδας σχεδιαστών AWG (AllesWirdGut) το 2004. Χρησιμοποιώντας στρατηγικές παραγωγής για τύπους οχημάτων, το έργο τους **"TurnOn-urban.sushi"** αποτελείται από έναν αριθμό εσωτερικών τμημάτων που ενώνονται σε «μηδενικό» χρόνο μεταξύ τους, με σκοπό να δομήσουν έναν κύλινδρο από δυνητικά άπειρα μήκη και συνδυασμούς.³⁹ Η αυστριακή ομάδα αρχιτεκτόνων σχεδίασε ένα σπίτι ως ένα είδος επίπλου, το οποίο μπορεί ελεύθερα να διαιρείται και να διαχωρίζεται κατά μήκος των δομών χαμηλής τεχνολογίας, για να προσαρμόζεται σε κάθε περίπτωση. Περιστρέφοντάς το σε πλήρη κύκλο το «αντικείμενο» έχει τη δυνατότητα, διαδοχικά, να λειτουργεί ως υπνοδωμάτιο, κουζίνα, μπάνιο, χώρος καθιστικού ή εργασίας.⁴⁰ Ο συναρμολογούμενος κύλινδρος, προστατευμένος στις ακριανές επιφάνειες, παρέχει τη δυνατότητα να αποστέλλεται και να τοποθετείται οπουδήποτε για σύντομο ή μεγάλο χρονικό διάστημα.

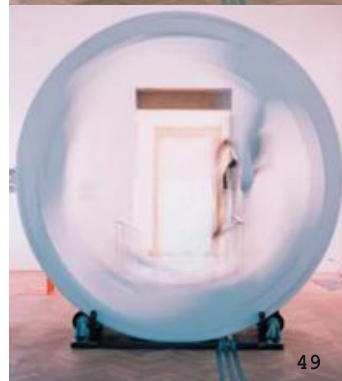
49

48

50

49

1. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.240
2. Heidegger, Martin, *Poetry, Language, Thought*, εκδ. Perennial Classics, Νέα Υόρκη, 2001, σελ.158
3. Norberg-Schulz, Christian, *Genius Loci : το πνεύμα του τόπου : για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, εκδ. ΕΜΠ, Αθήνα, 2009, σελ.25
4. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.72
5. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.21
6. Nitschke, Gunter, *From Shinto to Ando: Studies in Architectural Anthropology in Japan*, εκδ. Academy Press, Wiley, 1993, σελ.49
7. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.106
8. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.223
9. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.93
10. Βενιέρης, Εμμανουήλ, Γάτου, Αικατερίνη, *"Εστιά-ζωντας" την Κατοίκηση*, εκδ. Πανεπιστήμιο Εάνθης, Εάνθη, 2014, σελ.74
11. O'Mahony, Marie, Paton, Phil, *Safe: Design Takes On Risk*, εκδ. The Museum of Modern Art, Νέα Υόρκη, 2005, σελ.54
12. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.207
13. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.163
14. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.59
15. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.163
16. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.207
17. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.67,75
18. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.30
19. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.95
20. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.134

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Μοβαοι γαηοζ αε κυζηακα καοοικιαζ.

21. Kronenburg, Robert, *Portable Architecture: Design and Technology*, εκδ. Birkhäuser GmbH, Βερολίνο, Μάιος 2008, σελ.10
22. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.16
23. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=82>
24. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.45
25. <https://dprbcn.wordpress.com/2010/07/05/les-utopies-gonflables-jean-paul-jungmann-et-le-groupe-utopia/>
26. Dessauce, Marc, *The Inflatable Movement: Pneumatics and Protest in '68*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 1999, σελ.88
27. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.46
28. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.95
29. <http://www.archilab.org/public/2000/catalog/gregoi/gregoi.htm>
30. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008, σελ.32
31. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008, σελ.38
32. O'Mahony, Marie, Paton, Phil, *Safe: Design Takes On Risk*, εκδ. The Museum of Modern Art, Νέα Υόρκη, 2005, σελ.63
33. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκείας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση-προσαρμογή-ευελιξία*, εκδ. Των, Αθήνα, 2012, σελ.206
34. O'Mahony, Marie, Paton, Phil, *Safe: Design Takes On Risk*, εκδ. The Museum of Modern Art, Νέα Υόρκη, 2005, σελ.68
35. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008, σελ.46
36. <http://www.zittel.org/work/encampment>
37. O'Mahony, Marie, Paton, Phil, *Safe: Design Takes On Risk*, εκδ. The Museum of Modern Art, Νέα Υόρκη, 2005, σελ.60
38. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008, σελ.64
39. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.46,54
40. Leupen, Bernard, *Time-based architecture*, εκδ. 010 Publishers, Ρότερνταμ, 2005, σελ.160

Νομαδισμός στην Κλίμακα του Βιομηχανικού Σχεδιασμού.

Περνάμε τον περισσότερο από τον χρόνο μας εκτός σπιτιού, στην εργασία μας, σε ταξίδια κ.α., χωρίς όμως, να χρειάζεται να παραιτηθούμε από τις «οικείες» ανέσεις μας μακριά από το σπίτι, όπως είναι οι μικροηλεκτρονικές συσκευές. Το πλήρως εξοπλισμένο εσωτερικό στα αυτοκινούμενα και δημόσια οχήματα μεταφοράς μας δίνει τη δυνατότητα να πάρουμε μικρές εκδοχές από αυτές τις ανέσεις μαζί μας, αν έχουμε την οικονομική δυνατότητα.¹ Τα κινητά-φορητά, προσωπικά μας αντικείμενα μας βοηθούν να αποκτήσουμε την αίσθηση του σπιτιού, της ασφάλειας και της οικειότητας όπου και αν βρισκόμαστε.

Κάθε χρηστικό αντικείμενο αποτελεί το φορητό δοχείο των επιθυμιών μας. Σήμερα που αυξάνεται η ανθρώπινη κινητικότητα και οι ανάγκες μεταβάλλονται ταχύτερα απ' ότι στο παρελθόν, τα αντικείμενα οφείλουν να προσεγγίζουν το μοντέλο μιας έξυπνης συσκευής: ευέλικτα, φορητά, χωρικά συμπυκνωμένα.² Εξοπλισμό, σύμφωνα με τον ορισμό της λέξης, αποτελούν τα κινούμενα αντικείμενα σε ένα χώρο τα οποία τον εφοδιάζουν, με σκοπό την διαβίωση, όπως εκφράζεται από το λατινικό "mobile" κατά την έννοια των «κινητών αντικειμένων».³

Σε όλο τον κόσμο, τα είδη εξοπλισμού είναι στενά συνδεδεμένα με την κοινωνική ζωή ενός πολιτισμού, περισσότερο ή λιγότερο προορισμένα να οργανώνουν την δημόσια ζωή σε έναν καθορισμένο χώρο. Τα φορητά αντικείμενα αποτελούν τμήμα του κοινού τομέα όλης της ανθρωπότητας και δεν είναι με καμία έννοια περιορισμένα στις κοινωνίες που μετακινούνται ή στους νομάδες, παρόλο που στην τελευταία περίπτωση ταιριάζουν και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό περιβάλλον μίας κατοικίας.⁴

Ο Anders Englund, διευθυντής σχεδίου της σουηδικής εταιρείας επίπλων "OFFECT", αποδίδοντας έναν πιο σύγχρονο ορισμό, αναφέρει πως το καλώς σχεδιασμένο οικιακό αντικείμενο οφείλει να ικανοποιεί τη «στιγμή», εννοώντας πως πρέπει να είναι ιδιαίτερα σταθερό-μόνιμο για έναν σκοπό, αλλά, ταυτόχρονα, να μπορεί κανείς να το χρησιμοποιεί με διαφορετικούς τρόπους για την ανάλογη περίπτωση.⁵ Δηλαδή, τα αντικείμενα είναι προσωπικά και αντανακλούν τις ανάγκες μας τη δεδομένη χωρική και χρονική στιγμή.⁶

Ο οικιακός εξοπλισμός, από τα τέλη του 14ου αιώνα, ακολουθούσε τον ιδιοκτήτη του στις προσωρινές αλλαγές της κατοικίας του αλλά και στα ταξίδια του,⁷ ενώ, ήδη από τον 18ο αιώνα υπήρχαν οικιακά αντικείμενα που χρησιμοποιούνταν για πολλαπλούς σκοπούς.⁸ Στην Ευρώπη ύστερα από τον Β' Π.Π., πρόσφυγες και άνθρωποι οι οποίοι είχαν χάσει το σπίτι τους βρίσκονταν σε μία κατάσταση μεταναστευτικής ροής, αυτοσχεδιάζοντας οικιακά αντικείμενα με τα απομεινάρια από βαλίτσες, κουτιά, πόρτες και υφάσματα.⁹

Ο ενθουσιασμός του κόσμου για την εξερεύνηση του διαστήματος – από την εμφάνιση, το 1957, του "Sputnik", του πρώτου τεχνητού δορυφόρου, έως τα επανδρωμένα ταξίδια του διαστήματος – ενέπνευσε τους σχεδιαστές και τους αρχιτέκτονες να δημιουργήσουν έπιπλα και περιβάλλοντα διαβίωσης που προσέφεραν έναν οικειοθελώς απελευθερωμένο τρόπο ζωής από τα χωρικά όρια. Επίσης, το 1967 κυκλοφόρησε η ταινία "Space Odyssey", με βιομηχανικό σχεδιαστή τον Raymond Loewy που δημιούργησε το εσωτερικό του διαστημικού σταθμού της ταινίας. Το 1970 ο Ιταλός σχεδιαστής Joe Colombo ανέφερε πως όλα τα αντικείμενα τα οποία χρειάζονται σε ένα σπίτι πρέπει να ενσωματώνονται στους ωφέλιμους χώρους. Ως εκ τούτου, δεν χρειάζεται πλέον να αποκαλούνται έπιπλα αλλά «εξοπλισμός». Επιπλέον, μία σημαντική διεύρυνση στα καινοτόμα και ανθεκτικά υλικά ήταν υπεύθυνη για την ευέλικτη χρήση των νέων σχεδίων. Μία σημαντική αιτία για την μεγάλη αποδοχή αυτών των νέων αντικειμένων βρίσκεται στην γενική αισιοδοξία, με την οποία αντιμετώπιζαν τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις, ειδικά στην παραγωγή του πλαστικού.¹⁰

Το όφελος του να έχουμε έπιπλα που εξυπηρετούν διάφορες λειτουργίες είναι προφανές. Η ευελιξία και η μετατροπή των επίπλων δεν αποτελούν εφεύρεση κάποιου κινήματος του 19^{ου} αιώνα ή των σύγχρονων σχεδιαστών, αλλά αντιστοιχούν σε μία παλαιά ανθρώπινη ανάγκη. Η επιθυμία για πολυλειτουργικό, ευέλικτο οικιακό εξοπλισμό είναι μόνο μερικώς συνδεδεμένη με τα όρια του χώρου, καθώς κατά τη διάρκεια της εποχής της βιομηχανοποίησης, η αύξηση της πυκνότητας του πληθυσμού στα κέντρα των μητροπόλεων ελαχιστοποιούσε τους χώρους διαβίωσης, κάνοντας επιτακτική την ανάγκη για εξοικονόμηση χώρου.¹¹

Έχει παρατηρηθεί, γενικώς, πως όσο περισσότερο εξειδικευμένη είναι μία κοινωνία στον καταμερισμό της εργασίας της και πολυεπίπεδη ως προς την ταξική δομή της, τόσο πιο περιορισμένη και συγκεκριμένη είναι και η δομή που αποδίδει στα χρηστικά παράγωγα του βιομηχανικού σχεδιασμού. Οι σύγχρονες, όμως, συνθήκες απαιτούν ο εξοπλισμός να μπορεί να εξυπηρετεί, ταυτόχρονα, πολλά κριτήρια, όπως η κίνηση, η πολυλειτουργικότητα, η ευελιξία και η μεταβλητότητα.¹²

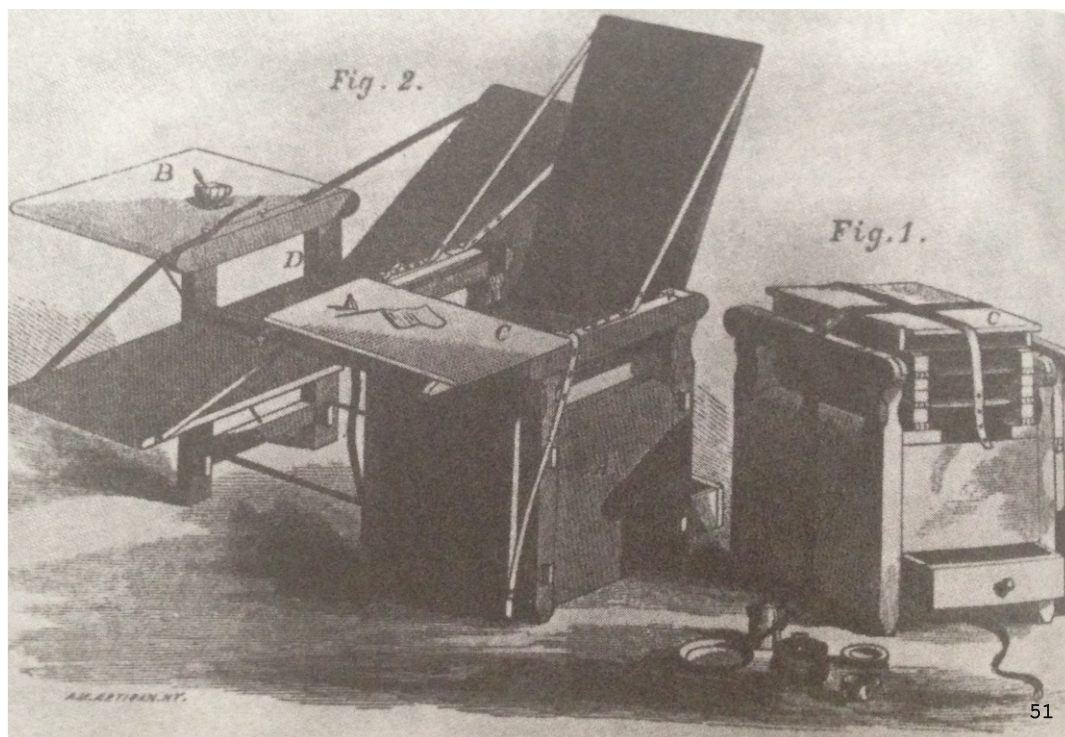

Παραδείγματα.

Ο σύγχρονος νομάς μετακινούμενος από σημείο σε σημείο φέρει την εικόνα ενός «οχυρωμένου σκανιζόχοιρου» από συσκευές, οι οποίες αποτελούν «επέκταση» του σώματός του. Έτσι, όλα τα χρηστικά του αντικείμενα θα πρέπει να νοούνται ως συσκευές εύκολα μετακινήσιμες, ευέλικτες, πολυλειτουργικές και χωρικά συμπυκνωμένες.¹³

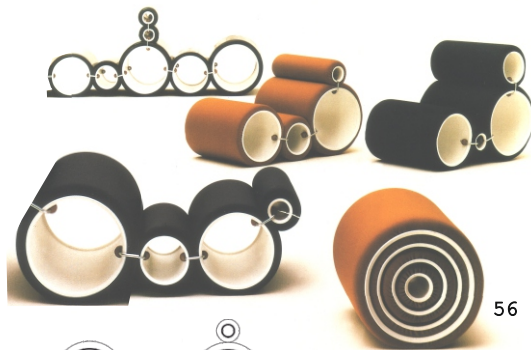
Ο Giedion περιγράφει, το 1864, ένα φορητό **κιβώτιο του στρατού**, το οποίο χρησίμευε, επιπλέον, ως κάθισμα και τραπέζι. Αυτή η εφεύρεση προοριζόταν για αξιωματικούς και στρατιώτες και σχεδιάστηκε για να συνδυάζει σε μία συμπαγή μάζα, εύκολα μεταφερόμενα τα απαραίτητα αντικείμενα του κατασκηνωτικού τρόπου ζωής. Στην εικόνα 1 εμφανίζεται συσκευασμένο με διαστάσεις μόλις 60x60x70, ενώ, στην εικόνα 2, ανοικτό, έτοιμο προς χρήση. Το κουτί Α περιέχει ένα συρτάρι για γραφική ύλη και ρουχισμό, ενώ, στο επάνω μέρος του έχει χώρο για μαγείρεμα και σκεύη μαγειρικής. Καλύπτεται με πτυσσόμενο πλαίσιο, από καμβά, το οποίο ο χρήστης μπορούσε να το μετατρέψει σε κάθισμα ή κρεβάτι.¹⁴

Το **"Ulmer Hocker"** είναι ένα πολυλειτουργικό αντικείμενο, που σχεδιάστηκε το 1954 από τους Max Bill και Hans Gugelot, για να εξυπηρετεί πολλούς σκοπούς. Παρείχε τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται ως κάθισμα, άκρο τραπεζιού, αναλόγιο, συρτάρι αλλά και δίσκος μεταφοράς. Ύστερα από τη δημιουργία του, χρησιμοποιήθηκε ευρέως σε χώρους εστίασης, ως σήμα κατατεθέν της εποχής.¹⁵

Το 1972, στην έκθεση "Italy: The New Domestic Landscape" που πραγματοποιήθηκε στο Μομα παρουσιάστηκαν ιταλικά έργα από τη δεκαετία του 1960 έως τις αρχές του 1970. Τα αντικείμενα και τα περιβάλλοντα της έκθεσης έδωσαν την εντύπωση του ασυνήθιστου ρόλου που διαδραματίζεται από τα κινητά, ευέλικτα και πολυμορφικά στοιχεία του εσωτερικού της εποχής εκείνης. Αποτελούσαν την γενική αντανάκλαση των πρωτοποριακών ιδεών διαβίωσης. Η δουλειά του Joe Colombo διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην έκθεση. Ανάμεσα στα έργα του ήταν η **"Tube Chair"** από το 1969, μία σειρά από πλαστικούς σωλήνες με επικάλυψη μαξιλαριών, διαφορετικών διαμέτρων, που μπορούσαν να ενωθούν μέσω μεταλλικών συνδέσμων που το μετέτρεπαν σε διαφορετικούς τύπους καθίσματος. Οι κύλινδροι μπορούσαν να εισέλθουν ο ένας μέσα στον άλλον με σκοπό να αποθηκεύεται εύκολα ή και να μεταφέρεται. Ένα ακόμη έργο του Joe Colombo ήταν το **"Multi-Chair"**, σχεδιασμένο το 1970, αποτελούμενο από δύο μαξιλάρια τα οποία μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ξεχωριστά ως καθίσματα ή και συνδεδεμένα, σε παράταξη ή το ένα πάνω στο άλλο με τη βοήθεια δύο δερμάτινων συνδέσμων, δομώντας ένα ιδιαίτερα μεταβλητό κάθισμα.¹⁶

Το 1981, ο Ισραηλινός σχεδιαστής Ron Arad, παρουσίασε το έργο του **"Transformer"**, ένα σάκο σε ανθρώπινο μέγεθος από βινύλιο, γεμισμένο με σφαιρίδια πολυστυρενίου. Όταν ο αέρας αφαιρούνταν από τον σάκο με τη βοήθεια μίας ηλεκτρικής σκούπας, το στιγμιαίο σχήμα του γινόταν τελείως άκαμπτο. Είτε ως καθιστικό είτε ως καρέκλα σαλονιού, το σχήμα του είχε τη δυνατότητα να μιμείται τέλεια την ανθρώπινη μορφή. Μπορούσε, επίσης, να χρησιμοποιηθεί ως συνδυασμός καρέκλας και τραπεζιού ή ως ευέλικτο μαξιλάρι. Ο σχεδιαστής εμπνεύστηκε αυτή την ιδέα από τους λειτουργικά πανομοιότυπους νάρθηκες αποσυμπίεσης του κενού που χρησιμοποιούνται με σκοπό τη μεταφορά των τραυματιών.¹⁷

62

61

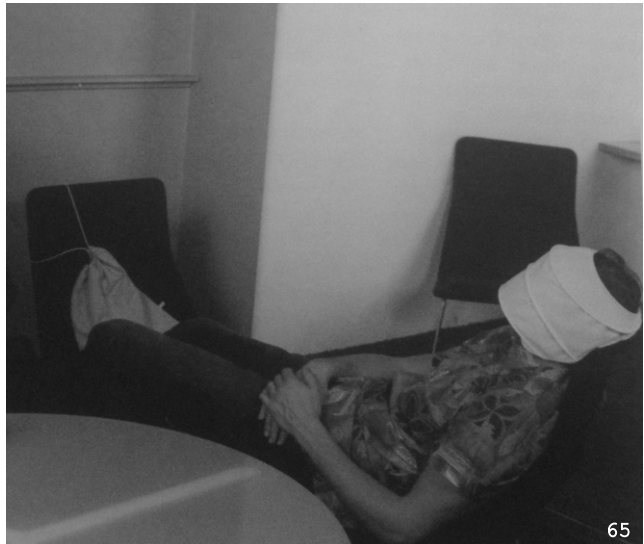
63

Στην έκθεση που έγινε το 2000, στο Beckman's School of Design στην Στοκχόλμη, κρέμονταν, από λωρίδες στο ταβάνι, κατασκευές που έμοιαζαν με άδειες, αναποδογυρισμένες τσάντες. Οι άνθρωποι στην έκθεση όταν «έμπαιναν» σε μία από αυτές τις «τσάντες», βρίσκονταν σε ένα μικροσκοπικό και ατομικό χώρο. Μέσα τους ήταν αδύνατον να δουν οτιδήποτε πέρα από το αδιαφανές πανί, ενώ ο εξωτερικός θόρυβος ήταν ελαφρώς μειωμένος. Ακριβώς δίπλα στην εγκατάσταση, ένα βιβλίο με πληροφορίες επεξηγούσε το έργο. Το εξώφυλλο έγραφε: *Cocoon, Jennie Pineus* (από το *cocoon*, πιθανώς από το γαλλικό *coque*, "cover"). Προστατευτικό κουκούλι σαρανταποδαρούσας, ολοκληρωτικά ή τμηματικά αποτελούμενο από μετάξι... Ενώ, στον τοίχο, μία επιγραφή ανέφερε: ...μπες μέσα, προστατεύσου, πάρε καινούργια ενέργεια, αποσυνδέσου από τον εξωτερικό κόσμο για λίγο, χαλάρωσε και σκέψου, επέτρεψε στον εαυτό σου να είναι μόνος του, όχι πάντα προσβάσιμο, αυτό είναι το αναμενόμενο συναίσθημα... Η αρχική τους ονομασία ήταν "Heads Cocoons". Αργότερα, μετονομάστηκαν σε **"Cocoonmasks"** και ο σκοπός τους ήταν να αποσυνδέουν το χρήστη από τον εξωτερικό κόσμο, για να προσφέρουν ηρεμία και το «αίσθημα του σπιτιού», ακόμη και μακριά από αυτό. Ως μικρά και μεταφερόμενα αντικείμενα, μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οπουδήποτε οποιαδήποτε ώρα.¹⁸ Τα "Cocoonmasks" αποτέλεσαν αντίδραση στην σύγχρονη κοινωνία και ερμηνεύθηκαν ως μία κριτική σε αυτήν.¹⁹

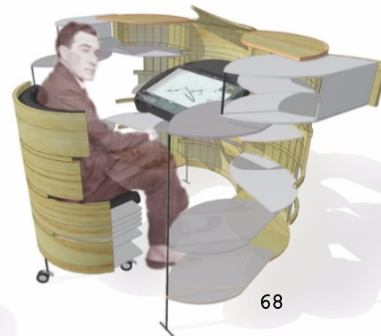
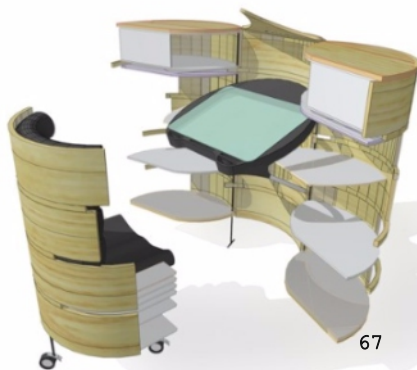
64

65

Το **“Design Pod”** δημιουργήθηκε από τους Andrew Maynard architects, το 2000, με σκοπό να προσφέρει στο χρήστη έναν ατομικό χώρο εργασίας με την απομόνωση που χρειάζεται όταν το περιβάλλον εργασίας του αποτελείται από πολλά άτομα. Η κατασκευή του παρέχει τη δυνατότητα να ελέγχει τη μονάδα της εργασίας του και να την μετακινεί σε όποιο περιβάλλον εκείνος επιθυμεί. Εξωτερικά, έχει όψη κυλίνδρου, ο οποίος αποτελείται από ένα ιδιαίτερα ελαφρύ προστατευτικό κάλυμα από άνθρακα και καουτσούκ. Το εσωτερικό του δομούν ένα κάθισμα και ευέλικτες μετακινούμενες επιφάνειες εργασίας. Επιπλέον, παρέχει τη δυνατότητα στο χρήστη να οικειοποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό το χώρο, μέσω της επιλογής του σχεδίου, του χρώματος και της υφής που του προσδίδει.²⁰

1. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.129
2. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.284
3. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.80
4. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.174,175
5. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008, σελ.8
6. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.84
7. Giedion, Siegfried, *Mechanization Takes Command: A Contribution to Anonymous History*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1970, σελ.270, 271
8. Giedion, Siegfried, *Mechanization Takes Command: A Contribution to Anonymous History*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1970, σελ.398
9. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.114
10. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.121
11. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.174,175
12. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.175

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πολεοδομικός αιώνα κυρίως για τον Βιομηχανικό σχεδιασμό*

13. Χατζησάββα, Δήμητρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.95
14. Giedion, Siegfried, *Mechanization Takes Command: A Contribution to Anonymous History*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1970, σελ.473
15. https://de.wikipedia.org/wiki/Ulmer_Hocker
16. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.121,123
17. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.129
18. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.240,241
19. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.243
20. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008, σελ.60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΝΔΥΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΑΤΟΙΚΕΙΝ

Πρωταρχικό ένστικτο κάθε έμβιου όντος αποτελεί η εξασφάλιση καταφυγίου.¹ Ιστορικά, ο ρουχισμός θεωρείται γενικώς ως μία προέκταση του σώματος.² Κατά τη μακρά διάρκεια ύπαρξης του ανθρώπινου είδους, το ρούχο, αρχικά, προφύλασσε το σώμα ως ένα είδος φορετού καταφυγίου, με την αρχιτεκτονική να αποτελεί τον δομικό-υποστηρικτικό σκελετό για τα ζωικά δέρματα καθώς οι επιφάνειες υφάσματος μετατρέπονταν σε οροφή και τοίχους. Ο Gottfried Semper περιέγραψε πόσο ουσιώδης ήταν η χρήση του υφάσματος για το διαχωρισμό του δημόσιου από τον ιδιωτικό χώρο.³

Ο Adolf Loos, επίσης, υπογράμμισε πως στην αρχή ο άνθρωπος διάμορφωσε το ένδυμα και στην συνέχεια η ανθρωπότητα έμαθε πώς να δομεί.⁴ Το 1898, στην πραγματεία του *The principals of dressing*, αναγνώρισε τον πρωτεύοντα ρόλο του ενδύματος ως βασικού καταφυγίου, ενθαρρύνοντας τους αρχιτέκτονες να ασχοληθούν με το ύφασμα ως μία μέθοδο για να κατανοήσουν τις έννοιες και την αισθητική της κατοίκησης και ύστερα να χρησιμοποιήσουν την αρχιτεκτονική, για να μετατρέψουν αυτές τις αρχές σε κτισμένη μορφή.⁵ Είχε την ικανότητα να εντοπίζει τους παραλληλισμούς ανάμεσα στη μόδα και την αρχιτεκτονική. Οι ρίζες τους ανάγονται στις αρχαϊκές υφασμάτινες επιφάνειες. Εκείνες που χρησιμοποιήθηκαν για την κάλυψη του σώματος μετατράπηκαν σε ρούχα, ενώ εκείνες που συνδέθηκαν, για να δημιουργηθεί σταθερός σκελετός, μετατράπηκαν σε κτήρια. Ανεξάρτητα από την μικρο- και μακρο- κατασκευή στην οποία μετατράπηκαν αποτελούν και τα δύο βασικές μορφές που συνιστούν περιβάλλοντα χώρο γύρω από το ανθρώπινο σώμα.⁶

Η διασύνδεση της κατοικίας με το ρούχο αποδεικνύεται και γλωσσολογικά. Αρχικά, η ετυμολογία της γερμανικής λέξης για το κατοικώ (dwell), Wohnen, αντανakλά μία ρίζα σε λέξεις που σημαίνουν να περιέχεται, να αγαπάς ή να εκτιμάς.⁷ Η κατοίκηση (κατοικώ=περικλείω-θεραπεύω), προϋποθέτει το κέλυφος που «περικλείει-περιθάλλει» τους κατοίκους, τους χρήστες του χώρου.⁸ Άρα, κατά μίαν έννοια, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως και ο ρουχισμός σκοπό έχει να περιθάλλει-περικλείει το ανθρώπινο σώμα έχοντας κοινή νοηματική-σημασιολογική σχέση με την έννοια της κατοίκησης. Το κατοικείν - ειδικά στις κινητικές και ευέλικτες εκδηλώσεις του - λειτουργούσε πάντα ως μέσο έκφρασης της ατομικότητας, της ταυτότητας, της ελευθερίας και της αυτογνωσίας του ατόμου.⁹

«Η παλιά αγγλική και γερμανική υψηλού επιπέδου λέξη για το κτήριο, *buan*, που σημαίνει, να κατοικείς (to dwell), έχει χαθεί. Τα ρήματα *buri*, *beuren*, *beuron*, όλα ορίζουν την κατοικία (dwelling), την διαμονή (abode), τον τόπο διαμονής. Τώρα για να είμαστε σίγουροι η παλαιά λέξη *buan* δεν μας πληροφορεί μόνο πως *buean*, σημαίνει να χτίζεις, σημαίνει πραγματικά να κατοικείς (dwell). *Bauen* αρχετυπικά σημαίνει να κατοικείς (dwell). *Bauen*, *buan*, *bhu*, *beo* είναι οι λέξεις *bin* στην εκδοχή: *ich bin*, *εγώ είμαι*, *du bist*, *εσύ είσαι*, η προστακτική μορφή του *bis*, *είναι*. Οπότε, τι σημαίνει *ich bin*; Η παλαιά λέξη *baue*, στην οποία ανήκει η λέξη *bin*, απαντά: *ich bin*, *du bist*: *I dwell*, *you dwell* (εγώ κατοικώ, εσύ κατοικείς). Ο τρόπος με τον οποίο *εσύ είσαι* και *εγώ είμαι*, ο τρόπος με τον οποίο εμείς οι άνθρωποι *είμαστε-υπάρχουμε πάνω στη γη*, είναι οι λέξεις *Bauen*, *dwelling*. Το να *είναι* κάποιος ανθρώπινο ον σημαίνει να υπάρχει στη γη ως θνητός. Σημαίνει να κατοικεί (to dwell). Η παλαιά λέξη *Bauen*, εκτός από *dwell*(κατοικώ), επίσης, σημαίνει, ταυτοχρόνως, να *περιθάλλω* (to cherish) και να *προστατεύω*».¹⁰

Ακριβώς όπως ο καλόγερος έχει συγκεκριμένο ένδυμα, η ετυμολογία της λέξης που το χαρακτηρίζει, μας οδηγεί πίσω στο Λατινικό *habeo* – μεταφέρω, κατέχω, κατοικώ – έτσι και ο σύγχρονος-αστικός νομάς της σημερινής μητρόπολης κατέχει το δικό του εξοπλισμό. Αυτός μπορεί να αποτελείται από φορητές ηλεκτρονικές συσκευές, τον ρουχισμό του, το φορητό κατάλυμά του κ.ά.¹¹

Η σημασία των υφασμάτων σε σχέση με την αρχιτεκτονική αναγνωρίστηκε και από τον γερμανό αρχιτέκτονα του 19^{ου} αιώνα Gottfried Semper. Ανέφερε πως στη γερμανική γλώσσα η λέξη *wand* (wall) έχει την ίδια ρίζα και έννοια με τη λέξη *gewand* (garment), άμεσα συσχετιζόμενες με την αρχαία προέλευση και είδος του ορατού χωρικού περιβλήματος.¹² Έτσι, το ένδυμα (*Gewand* στα γερμανικά) μετατρέπεται σε τοίχο (*Wand*), η κουβέρτα (*Decke*) σε οροφή (*Dach*), το πέπλο (*Draperien* στα γερμανικά, καταπέτασμα στα ελληνικά) γίνεται ταπετσαρία (*Tapeten*), το φόρεμα (*Kleid*) μετατρέπεται σε επένδυση (*Verkleidung*).¹³

Η ίδια σύνδεση υπάρχει και σε γλώσσες με λατινική προέλευση: *habitus* σημαίνει ρουχισμός, κοστούμι ή κατοικία (*habit*), και *habitare*, *habiter* και *habitar* να κατοικείς. *Habit* είναι ένα ένδυμα, *habitation*, *habitacao* μία κατοικία. Στις χώρες εκτός της Ευρώπης, στις παραδοσιακές κοινωνίες, αυτές οι σχέσεις είναι, επίσης, εύκολα αναγνωρίσιμες. Τον 19^ο αιώνα στην Ιαπωνία, το καπιτονέ κιμονό χρησιμοποιούνταν και ως κάλυμμα για το κρεβάτι. Το *roncho* ή *ruana*, σάλι στην οροσειρά των Άνδεων, στο Περού, στην Βολιβία και στην Κολομβία ή η εσάρπα στο Μεξικό δεν είναι απλώς ένα κάλυμμα, για να προστατεύει από τον άνεμο, το κρύο και τη βροχή, αλλά και μία κουβέρτα για τον ύπνο. Παρόμοια, χρησιμοποιούνται τα μεγάλων διαστάσεων υφάσματα σε χώρες της κεντρικής και νότιας Αμερικής, στην Ινδονησία και την Αφρική για τη μεταφορά των παιδιών ή των αγαθών. Παράλληλα, στη σύγχρονη δυτική κοινωνία, φουσκωτές κατασκευές που μετατρέπονται σε σκηνές και πολυλειτουργικά ρούχα αποτελούν την τελευταία εξέλιξη της τεχνολογίας.¹⁴

Οι επαφές ανάμεσα στους δύο τομείς είναι εμφανείς και σε άλλα σημεία: και οι δύο βασίζονται στις ανθρώπινες αναλογίες, τα μαθηματικά και τη γεωμετρία, για να δημιουργήσουν τα προστατευτικά επίπεδα-στρώσεις που μας περιβάλλουν. Μόδα και αρχιτεκτονική «περιστρέφονται» γύρω από την κλίμακα της ανθρώπινης μορφής, με σκοπό να εκφράσουν τις διαστάσεις, απαιτώντας την κατανόηση τόσο της μάζας όσο και του χώρου. Και οι δύο λειτουργούν μέσα στο ίδιο χωρικό πλαίσιο, χρησιμοποιώντας ενέργεια και υλικά, προσδιορίζοντας τα όρια του σώματος, με σκοπό να δημιουργήσουν ελεγχόμενα κλιματικά συστήματα που το περιβάλλουν.¹⁵

Με αυτήν την οπτική τα ενδύματα λειτουργούν διαφορετικά από απλά ρούχα, δομούν ένα μέρος μίας κατασκευής η οποία διαπραγματεύεται τη σχέση ανάμεσα στον ιδιωτικό και δημόσιο χώρο. Αρχιτεκτονική και μόδα ορίζουν την ταυτότητα και τη θέση μας στην κοινωνία. Για παράδειγμα, τα ενδύματα που θεωρούνται υψηλή ραπτική, αναμφισβήτητα ενσωματώνουν τεχνικές διαχείρισης του αστικού χώρου κωδικοποιώντας και παρουσιάζοντας στοιχεία από διάφορα αρχιτεκτονικά στυλ, το σχεδιασμό των δημοσίων χώρων και τη λογική της αστικής κινητικότητας μέσα στα σχέδιά τους.¹⁶

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, αναφέρονται εφήμερες κατασκευές κατοίκησης που ενέχουν την ιδέα του ενδύματος υλοποιούμενες από ελαφρά – υφασμάτινα – υλικά, δηλαδή, κατασκευές που αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στις έννοιες του *φοράω* και του *κατοικώ-είμαι στο σπίτι μου*. Θεμελιωτές της ιδέας αυτής θεωρούνται οι Archigram, οι οποίοι χάραξαν το δρόμο για αυτού του είδους τις πολυμορφικές κατασκευές-ενδύματα.¹⁷

“Zeitgeist” και “Genius Loci”, δύο έννοιες που χαρακτηρίζουν την κάθε κοινωνία και συμπορεύονται με αυτήν, είναι όροι που αποτυπώνουν ότι το πνεύμα της εποχής αλλάζει ανάλογα με το πνεύμα του τόπου, όπως σημειώνει ο Andrew John Herbertson.¹⁸ Ο όρος “Zeitgeist” ως το πνεύμα τη εποχής, περιλαμβάνει και αντανακλά ένα ευρύ φάσμα θεμάτων όπως η πολιτική, το περιβάλλον, η οικολογία, η οικονομία, η μουσική, η φυσική, η τεχνολογία κ.ά.¹⁹ Ο άνθρωπος, για να μπορέσει να αισθανθεί οικεία, έχει την ανάγκη να δημιουργήσει ένα “*imago mundi*”, δηλαδή, να προβάλλει στο περιβάλλον του την εικόνα που έχει για τον κόσμο.²⁰ Η ταυτότητα είναι η έμπρακτη προβολή του “*imago mundi*” του ανθρώπου στον περίγυρό του, ώστε να μπορεί να αναγνωρίζει εαυτόν στο περιβάλλον του, να *θεάται τον εαυτό του*. Η ταυτότητα αποτελεί, δηλαδή, μία προσωπική ερμηνεία της πραγματικότητας.²¹ Η δημιουργία ενός τόπου αποτελεί, στο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής, μία επέκταση του εσωτερικού τοπίου της ανθρώπινης ύπαρξης στον κόσμο – όπως το *imago mundi* – με τρόπους που είναι κατανοητοί, εμπειρικοί και κατοικήσιμοι.²²

Συμπτωματικά, ο Le Corbusier σχεδιάζει πάνω στην ιστορία του Διογένη, ο οποίος εγκατέλειψε όλες τις υπερβολές, τον ρουχισμό και τα υπάρχοντά του και έζησε σε ένα πιθάρι με το οποίο μετακινούνταν. Η αντικατάσταση του ρουχισμού του γυμνού σώματος από ένα πιθάρι παρατίθεται ως η *αρχέγονη μονάδα ενός σπιτιού*.²³ Ο Διογένης απαρνήθηκε την «εδραία αρχιτεκτονική», δηλαδή, τις ανέσεις, δημιουργώντας την δική του έννοια του τόπου μέσα στην οποία είχε τη δυνατότητα να μετακινείται.

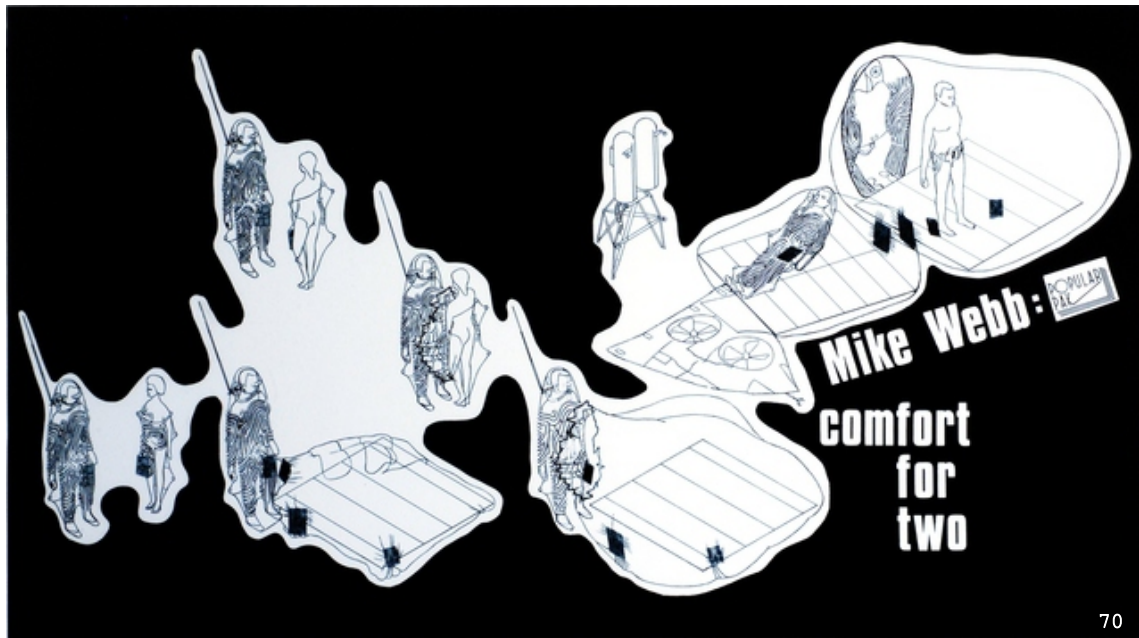
Στη σημερινή εποχή, η έννοια νεο-νομαδισμός περιγράφει τους σύγχρονους νομάδες, οι οποίοι, εξοπλισμένοι με τα αγαθά της τεχνολογίας, έχουν τη δυνατότητα να μετακινούνται συνεχώς και για οποιονδήποτε λόγο, χωρίς να είναι χωρικά εξαρτημένοι, χάρη στον παγκόσμιο ιστό που είναι πανταχού παρών και τους δίνει τη δυνατότητα να παραμένουν συνδεδεμένοι από οπουδήποτε.²⁴ Καθώς ο αστικός νομάς αντιμετωπίζει τα όρια του κτισμένου περιβάλλοντος, ο ρόλος του αρχιτέκτονα, ως λύτη των προβλημάτων της σημερινής ζωής, υποκαθίσταται από τον σχεδιαστή μόδας, ο οποίος εμπνέεται από την ιδέα του διαστήματος και τις αρχές της αρχιτεκτονικής.²⁵ Επομένως, το αντίκτυπο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής είναι ιδιαίτερα ορατό στα ενδύματα που εξοπλίζουν τον αστικό νομά για τις μετακινήσεις του μέσα στην ζωή της πόλης, προστατεύοντας τον από τον θόρυβο και τη μόλυνση.²⁶

Ο αστικός νομάς, είναι συνηθισμένος να ταξιδεύει είτε από πόλη σε πόλη είτε μέσα στην μητρόπολη όπου κατοικεί. Όπως έχει παρατηρηθεί, σπαταλάει το 1/6 μέχρι το 1/10 των χρημάτων του και το 1/10 του χρόνου του στη μετακίνηση.²⁷ Στην κινητή μας κοινωνία, συσχετιζόμαστε με συναλλαγές, αναχωρήσεις και αφίξεις περισσότερο από ότι εφαρμόζουμε την παραδοσιακή ιδέα του «κατοικείν».²⁸ Έτσι, οι κάτοικοι της πόλης είναι συνηθισμένοι να κατοικούν σε διάφορα εφήμερα ενδιαυκτήματα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από εκείνο που περνούν στο σπίτι τους. Επομένως, κατοικία του μοντέρνου ανθρώπου αποτελεί το σώμα του, το οποίο με την υποστήριξη της τεχνολογίας και τις ενδυματολογικές του επιλογές αποκτά την άνεση που χρειάζεται.²⁹

Παραδείγματα.

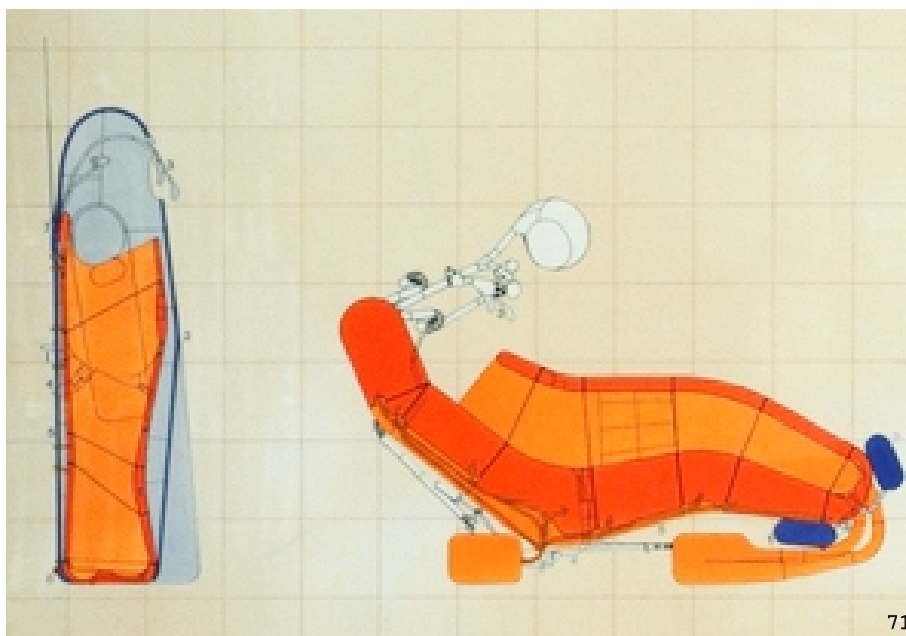
Για τον Hermann Muthesius, το ρούχο είναι αρχιτεκτονική και η αρχιτεκτονική ρούχο, καθώς, σε μία από τις πραγματείες του αναφέρει πως η κατοικία είναι, μόνο το ευρύτερο ένδυμα που μας περιβάλλει, και σε μία άλλη, παραλληλίζει τον ρουχισμό μας, ως την ευρύτερη κατοικία που μας περιβάλλει.³⁰

Προσαρμόζοντας τεχνικές από το σχέδιο μόδας, οι Archigram πρωτοπόρησαν δημιουργώντας μία ομαλότερη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, των υλικών και της ανθρώπινης μορφής που επεδίωξαν να στεγάσουν. Με τα έργα τους "Cushicle" και το "Suitaloon" κατήργησαν τις υφιστάμενες ιεραρχίες εσωτερικός/ εξωτερικός χώρος, υποκείμενο/ αντικείμενο και τις εμφανείς δυϊκότητες που χαρακτηρίζουν τις κτιστές κατασκευές, καθώς δημιούργησαν ένα σύνολο από ευφυή και διαδραστικά αντικείμενα, επιφάνειες και επιδερμίδες, με εύκαμπτο και διασυνδεδεμένο εσωτερικό. Και τα δύο έργα ήταν εξοπλισμένα, ώστε να προσαρμόζονται στο περιβάλλον τους και να αλληλεπιδρούν έμμεσα με τα περιβαλλοντικά προβλήματα που εμφανίζονται στα αστικά κέντρα. Παρείχαν σε αυτόν που τα φορούσε-χρήστη τη δυνατότητα να θεωρεί το ρουχισμό του ως πηγή καταφυγίου και ασφάλειας.³¹ Η μορφή, την οποία λάμβαναν προσαρμοζόταν στις ανάγκες και τις επιθυμίες την εκάστοτε στιγμή, καθώς υποστηρίζονταν άμεσα από το ανθρώπινο σώμα με παρόμοιο τρόπο με εκείνον του ρουχισμού.

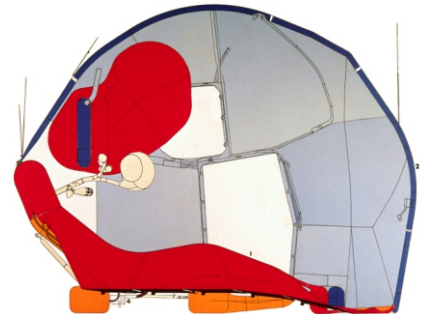
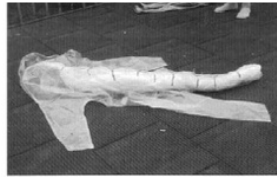

Ο Michael Webb (μέλος της ομάδας των Archigram) σχεδίασε το 1964 - για πρώτη φορά - το **"Cushicle"** (air CUSHion VehICLE). Ήταν ένα είδος φορητής και παράλληλα κινητής δομής διαχωρισμένη σε δύο μέρη: έναν σκελετό -πλαίσιο με προσαρτημένες συσκευές συνδεδεμένο με ένα φουσκωτό διαφανές πλαστικό περίβλημα. Η κατασκευή υποστηριζόταν από το ανθρώπινο σώμα, καθώς ο σκελετός ήταν άμεσα συνδεδεμένος με αυτό, με τη μορφή σπονδυλικής στήλης. Ως ένα είδος μετακινούμενης δομής μέσα στην πόλη, θα παρείχε στον χρήστη του την απαραίτητη θέρμανση, αποθηκευτικές θήκες για την τροφή του, αλλά και πολλές από τις ανέσεις της εποχής όπως ραδιόφωνο και τηλεόραση. Παρότι σχεδιάστηκε ως μέρος ενός αστικού συστήματος, είχε τη δυνατότητα να λειτουργήσει σε οποιοδήποτε περιβάλλον.³² Το έργο παρουσιάστηκε στην έκθεση Τριενάλε του Μιλάνο το 1968, όπου οι καλλιτέχνες κλήθηκαν να ανταποκριθούν στο θέμα της μαζικής κοινωνίας και ο David Greene αντιμετώπισε το ζήτημα «αράζοντας» σε μία πραγματική «μακέτα» του Cushicle, ένα φουσκωτό ένδυμα-σπίτι.³³ Το Cushicle ήταν τόσο εύκολο φορητό όσο ένα βαρύ σακίδιο, καθώς σχεδιάστηκε για να παρέχει υψηλό επίπεδο άνεσης στον περιπλανώμενο χρήστη του, καταβάλλοντας την ελάχιστη προσπάθεια.³⁴

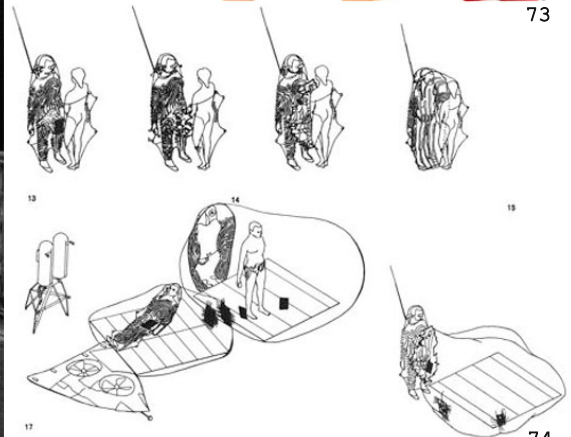
Το **"Suitaloon"** θεωρήθηκε ως η βελτιωμένη μορφή του Cushicle ως προς την μεμβράνη περιβολής. Σχεδιάστηκε το 1967, ενώ χαρακτηρίστηκε από τον δημιουργό του ως ένα ρούχο για να κατοικείς. Ως μία στολή διαστήματος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, επίσης, ως ένα σπίτι ελαχίστων διαστάσεων. Ήταν ένα πρόσθετο κέλυφος, το οποίο φούσκωνε μέσω του "Cushicle" στο μέγεθος ενός μικρού δωματίου, για να φιλοξενεί τον χρήστη του. Το "Cushicle" του προσέφερε την κίνηση και ένα μεγαλύτερο περίβλημα από εκείνο που η στολή από μόνη της μπορούσε να του παρέχει.³⁵ Ο συνδυασμός προσέφερε πολλά στην παραδοσιακή σκηνή, ενώ, είναι δύσκολο να φανταστούμε τη χρήση του σε ένα αστικό τοπίο.³⁶ Η γραφική απεικόνιση του Michael Webb για την επαφή ανάμεσα στους ανθρώπους που φορούν το "Suitaloon" αποτυπώνει πως τα άτομα μπορούν να υπάρξουν ελεύθερα, είτε να επικοινωνήσουν με άλλους ανθρώπους είτε να αποχωρήσουν από την επιβλητική αρχιτεκτονική κοινότητα μέσα σε ένα ιδιωτικό κουκούλι.³⁷

73

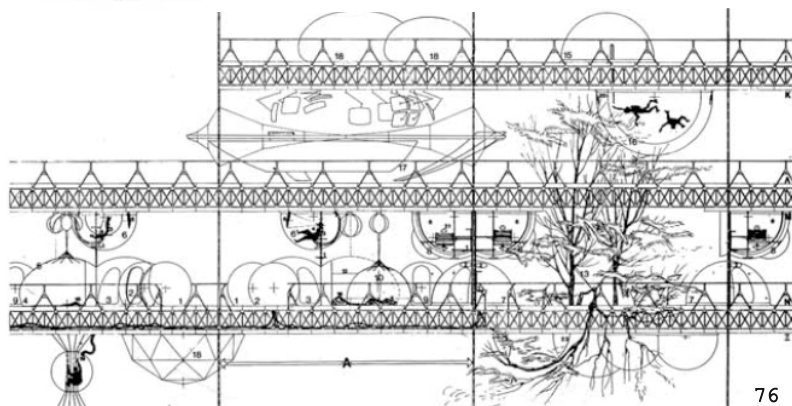
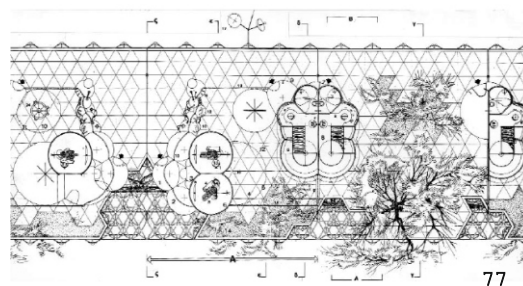
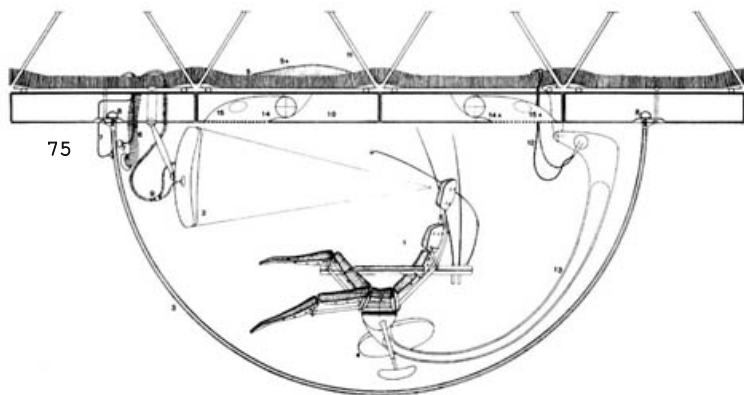

72

74

Ο Τάκης Ζενέτος γράφοντας και σχεδιάζοντας για μία *Ηλεκτρονική Πολεοδομία*, το 1974, πρότεινε έναν **τύπο καθιστικού νομάδος** που περιβάλλεται από ένα προστατευτικό, κλιματικό και πληροφοριακό κέλυφος. Κάποια σχεδιαστικά στοιχεία που χρησιμοποιεί ο αρχιτέκτονας είναι η χωρική συμπίεση του προστατευτικού κτηριακού κελύφους γύρω από το ανθρώπινο σώμα, σε βάρος της φυσικής κίνησης των μελών του και υπέρ της αισθητηριακής του και, ιδίως, της οπτικοακουστικής διέγερσης. Το ακίνητο και μετά το αυτοκίνητο κέλυφος σε μία εν δυνάμει προβολή και εναέρια τροχιά αναστρέφονται στο πληροφοριακό κέλυφος των ερτζιανών μεταδόσεων ή των τηλε-μεταφορών των οπτικών ινών.³⁸ Στο παράδειγμα του αρχιτέκτονα, παρατηρούμε την άμεση επιρροή από τις προγενέστερες κατασκευές των Archigram, λύσεις που αμφιταλλαντεύονται ανάμεσα στο κτήριο και το ρούχο.

Γράφοντας ύστερα από τον βομβαρδισμό του Λονδίνου κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος άφησε πολλά από τα εσωτερικά κατοικιών της πόλης κατεστραμμένα είτε τελείως εκτεθειμένα, η Virginia Woolf αναρωτήθηκε αν κάποια μέρα οι άνθρωποι θα μπορούσαν να μεταφέρουν τα φορητά σπίτια τους, παρόμοια με τα σαλιγκάρια και το κέλυφός τους. Την υπόθεση-θεωρία της Woolf μετουσίωσε στα έργα της κυριολεκτικά, η καλλιτέχνης Lucy Orta, της οποίας το καταφύγιο, **"Refuge Wear-Habitent"**, το 1992, αποτελεί μία σκηνή σχεδιασμένη για εκτοπισμένους ανθρώπους οι οποίοι καλούνται να μεταφέρουν τα υπάρχοντά - *paraphernalia* - και το σπίτι τους μαζί τους, καθώς μετακινούνται είτε ανάμεσα σε πόλεις είτε εντός της ίδιας πόλης.³⁹ Το έργο αυτό, αποτελεί υβρίδιο ρούχου - αδιάβροχου παλτό - και καταλύματος, ανάλογα με τις ανάγκες και επιθυμίες του χρήστη την εκάστοτε στιγμή. Επιδιώκει να ενισχύσει την αίσθηση-μορφή του σώματος μέσω της υποστήριξης- αφομοίωσης του χώρου επάνω του. Αποτελεί, εκτός από καταφύγιο, άμεσο χώρο απομόνωσης και διαλογισμού. Η αντοχή του εκτιμάται περίπου στα 10 χρόνια.⁴⁰

Το **"Basic House"** σχεδιασμένο, το 1999, από τον Ισπανό αρχιτέκτονα Martin Ruiz de Azua, αναφέρεται στο πραγματικό θέμα της παροχής καταφυγίου στους αστέγους. Με τη χρήση ενός τεχνολογικά εξελιγμένου υλικού - ενός μεταλλικού πολυεστέρα διπλής όψης - με σημαντικές μηχανικές, χημικές και μονωτικές προδιαγραφές, δημιούργησε μία κατασκευή που ζυγίζει μόλις 200 γραμμάρια και μπορεί εύκολα να μεταφερθεί στην τσέπη του χρήστη. Ξεδιπλώνει με ένα τίναγμα και μετατρέπεται σε χώρο κυβικού σχήματος 8 τ.μ. που χωρά μέχρι και 2 άτομα, με μοναδική είσοδο μία κυκλική οπή.⁴¹ Για τον αρχιτέκτονα, αντιπροσωπεύει έναν νομαδικό τρόπο ζωής, απαλλαγμένο από τους υλικούς δεσμούς.⁴²

Οι Δανοί σχεδιαστές Viktor και Rolf διαχειρίστηκαν ιδέες όπως εκείνη της ταυτότητας και του καταφυγίου με την ευρύτερη έννοια του όρου χρησιμοποιώντας την αντιπροσωπευτική **Ρώσικη κούκλα** στην συλλογή τους υψηλής ραπτικής φθινοπώρο/χειμώνα 1999-2000. Αυτή η συλλογή περιελάμβανε εννέα ενδύματα τα οποία κατά την διάρκεια της πασαρέλας σταδιακά επέστρωναν το σώμα του μοντέλου, το οποίο στεκόταν σε μία περιστρεφόμενη πλατφόρμα. Στο τέλος της επίδειξης, το μοντέλο ήταν κλεισμένο - σχεδόν κρυμμένο - μέσα σε ένα πυκνό και συμπαγή όγκο, παρόμοια με τον τρόπο που η μικρότερη ρώσικη κούκλα εμπεριέχεται στα σώματα των μεγαλύτερων αδελφών της.⁴³

Ο Hussein Chalayan στην συλλογή του **"Afterwords"**, φθινόπωρο/χειμώνας 2000-01, την οποία παρουσίασε στο Παρίσι, σχεδίασε ένα απλό λευκό και αφηρημένο εσωτερικό σκηνικό. Τέσσερις καρέκλες και ένα στρογγυλό τραπέζι ήταν τοποθετημένα μαζί στο μπροστινό μέρος της σκηνής. Η παρουσίαση κορυφώθηκε με μία σύντομη παράσταση στην οποία τέσσερα μοντέλα, ντυμένα με λιτά λευκά φορέματα, εμφανίστηκαν στην σκηνή καθώς τραγουδούσε μία χορωδία γυναικών. Κάθε μοντέλο προσέγγισε μία καρέκλα, αφαίρεσε το κάλυμμά της και με μερικές γρήγορες κινήσεις, το μετέτρεψε σε φόρεμα. Στη συνέχεια, οι καρέκλες διπλώθηκαν και μετατράπηκαν σε βαλίτσες. Ένα τελευταίο μοντέλο μπήκε και, αφού μετακίνησε ένα κυκλικό κομμάτι από το κέντρο του τραπεζιού, μπήκε μέσα στο άνοιγμα και μετέτρεψε το στρογγυλό ξύλινο τραπέζι σε φούστα αποτελούμενη από ομόκεντροους δακτυλίους, στερεώνοντας τον εσωτερικό δακτύλιο στην μέση της. Τελικά, τα πέντε μοντέλα αποχώρησαν, αφήνοντας πίσω τους ένα άδειο δωμάτιο. Με αυτή την παρουσίαση, ο σχεδιαστής έθιξε θέματα σχετικά με την προσωπική του ταυτότητα, ως ένας Τουρκοκύπριος που ταυτίζεται με τους πρόσφυγες του 1990 στη Βαλκανική σύγκρουση. Η συλλογή υποδήλωνε την αναγκαιότητα του να εγκαταλείπει κάποιος το σπίτι του *με τίποτα παραπάνω από τα ρούχα του* και να ξαναχτίζει τη ζωή του σε κάποιο άλλο μέρος. Σε μία συνέντευξη στο "Observer Magazine" τον Σεπτέμβρη του 2000, ο Hussein Chalayan εξήγησε *πως η συλλογή παρουσίαζε τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε κανείς να αποχωρίζεται και να καμουφλάρει τα υπάρχοντά του*.⁴⁴ Οι υπαινιγμοί στην ταυτότητα, την ευθραυστότητα της ζωής και τη σημασία της δημιουργικής έκφρασης είναι εμφανείς στα περισσότερα από τα έργα του Chalayan.⁴⁵

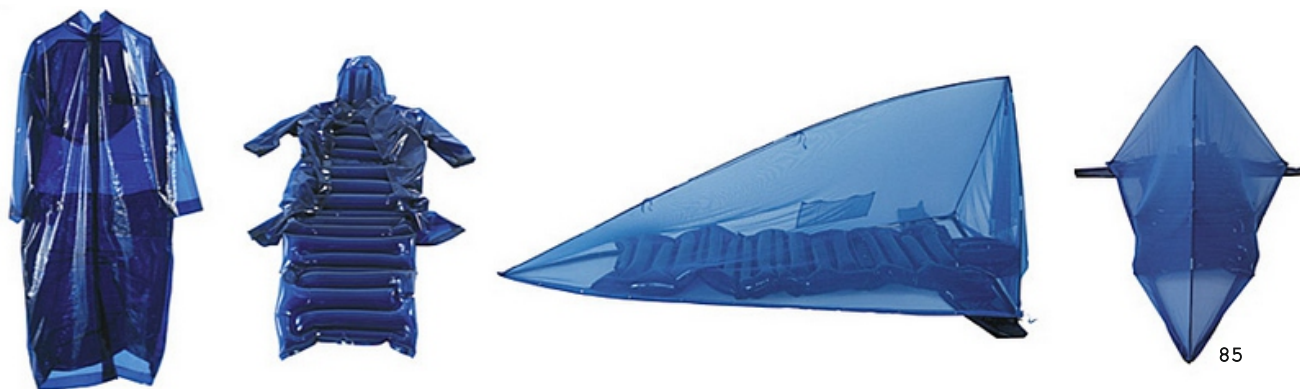

Η **C.P. Company**, μία Ιταλική εταιρεία παραγωγής τεχνολογικά εξελιγμένων ενδυμάτων, πρωτοπορεί σε μία νέα κατεύθυνση καθοδηγούμενη από νέες μορφές, σχήματα και υλικά προτείνοντας τον επαναπροσδιορισμό του χώρου, αντλώντας έμπνευση από την αρχιτεκτονική με σκοπό τη μετατροπή και πολυμορφία των ενδυμάτων πέρα από τη μόδα με τη συμβατική έννοια του όρου.⁴⁶ Η εποχή την οποία διανύουμε, χαρακτηρίζεται από πρωτοφανή κινητικότητα με σημαντικό αντίκτυπο στις προσδοκίες και απαιτήσεις από το ρουχισμό, καθώς οι αστικές μόδες εξελίσσονται παράλληλα με τις ανάγκες μας για ανεξαρτησία και καταφύγιο μέσα στο αστικό τοπίο, που διασχίζουμε καθημερινά. Σύμφωνα με την φιλοσοφία της, ζούμε σε έναν κόσμο που βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο, καθώς το αστικό περιβάλλον διαρκώς γεφυρώνει και συνυφαίνει τις ζώνες ανάμεσα στη φύση και τον πολιτισμό.⁴⁷

Η τεχνολογία του υφάσματος αποτελεί συχνά το σημείο αφετηρίας για το σχεδιασμό της C.P. Company, παράγοντας υφάσματα αδιάβροχα και ανθεκτικά. Το "Dynalfil", ένας πολυεστέρας υψηλής απόδοσης συνδεδεμένος με πλέγμα "nylon", αναπτύχθηκε ως ανθεκτικό στην τριβή, το λάδι, τον άνεμο, και το νερό. Νήματα από χάλυβα ενισχύουν την κατασκευή του υφάσματος για να δημιουργήσουν έναν εσωτερικό κάνναβο, κάνοντας τα υφάσματα ανθεκτικά στο σκίσιμο. Η συλλογή άνοιξη/καλοκαίρι 1999 χαρακτηρίστηκε από παλτό φτιαγμένα από - το υλικό - "Carboguard", ένα προστατευτικό ύφασμα κατασκευασμένο με σκοπό να φιλτράρει τα μαγνητικά και τα ραδιενεργά κύματα που μολύνουν το αστικό περιβάλλον. Περικλείουν τον χρήστη μέσα σε ένα κέλυφος επικαλυμένο από νικέλιο, παρέχοντάς του μία καλαίσθητη προστασία απέναντι στους κινδύνους της υγείας που προκαλεί η ακτινοβολία του περιβάλλοντος.⁴⁸

Όπως υπάρχει μία κοινωνία, έτσι και κάθε χρήση ενός αντικειμένου μετατρέπεται σε ένα σημάδι της. Για παράδειγμα, ένα αδιάβροχο παλτό προορίζεται για να παρέχει προστασία από τη βροχή, αλλά αυτό δεν μπορεί να διαχωριστεί από τις πολλές άλλες συνυποδηλωτικές χρήσεις του. Για να γίνουμε πιο ακριβείς, η χρήση ενός αδιάβροχου μπορεί να διαχωριστεί από την κοινή της σημασία αν αγνοήσουμε την κοινωνική της χρήση ή αν αποφασίσουμε ρητά να αρνηθούμε την περαιτέρω σημασία της ύπαρξής του. Αυτή η συνειδητή άρνηση των υποδηλώσεων είναι που οδήγησε σε μία ενδιαφέρουσα ιστορία με την "avant-garde".⁴⁹

Το **"Parka-Materassino"** του Moreno Ferrari, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ρουχισμού της C.P. Company, σχεδιασμένο το 2001, κατά συγκεκριμένο τρόπο ώστε να μετατρέπεται και σε προσωπικό κατάλυμα. Επωφελείται από φουσκωτά μέρη και πτυχωτές μεμβράνες με ειδικά πατρόν, ώστε το ένδυμα να αναπτύσσεται σε ενός είδους αεροδυναμική σκηνή, με ενσωματωμένο φακό για να φωτίζει το εσωτερικό της στο σκοτάδι, αλλά και φουσκωτό κάθισμα, όταν το επιθυμεί ο χρήστης.⁵⁰ Αποτελεί την πιο καινοτόμο από τις φορητές «κατοικίες» της εταιρείας. Στο αστικό πλαίσιο, το «ένδυμα» παρέχει ένα τέλειο μικροπεριβάλλον για απομόνωση και σημαντικό μέσο αντιμετώπισης των μακράς διάρκειας καθυστερημένων πτήσεων και της έλλειψης ιδιωτικότητας σε δημόσιους χώρους.⁵¹ Αποτελεί ένα έργο που ρευστοποιεί τα όρια ανάμεσα στην αρχιτεκτονική, την μόδα και τον εξοπλισμό, παρέχοντας στον σύγχρονο-αστικό νομά το απαραίτητο μικροκλίμα που χρειάζεται με έναν ιδιαίτερο τρόπο.

Το σήμα κατατεθέν ένδυμα του Ιάπωνα σχεδιαστή μόδας Kosuke Tsumura, το **"Final Home Jacket"**, που σχεδιάστηκε το 2005, εξισώνει το αδιάβροχο παλτό με την ιδέα πως ο ρουχισμός συνιστά το απόλυτο φορητό καταφύγιο. Το παλτό είναι ένας διαφανής, "nylon", αποθηκευτικός χώρος με 48 θήκες, παρέχοντας επαρκή χώρο για τα προσωπικά αντικείμενα, που δημιουργούν πτυχώσεις και γεωμετρίες, οι οποίες επαναπροσδιορίζουν τη συμβατική μορφή του σώματος και το συμβατικό πατρών. Όπως ανέφερε και ο Le Corbusier, *οι τσέπες θα έπρεπε να αποτελούν το θεμέλιο του σύγχρονου ρουχισμού*.⁵² Οι θήκες που είναι κρυμμένες στο εσωτερικό του μπορούν να επενδυθούν με θερμά υλικά για περαιτέρω μόνωση, είτε να δημιουργήσουν στο χρήστη την απαραίτητη άνεση όταν κάθεται ή όταν είναι ξαπλωμένος. Η διαφάνεια των εξωτερικών θηκών παρέχει τη δυνατότητα της προσαρμογής της εξωτερικής όψης του, ανάλογα με τις προτιμήσεις του εκάστοτε χρήστη, γεμίζοντας τες με τις ανάλογες εικόνες. Το μήνυμα που ο σχεδιαστής επιθυμεί να προβάλλει με το έργο του, είναι πως ως αστικοί νομάδες, πρέπει να είμαστε πλήρως εξοπλισμένοι με ρουχισμό που μπορεί να μετατραπεί σε προστατευτικό κέλυφος, παρέχοντάς μας επιπλέον θερμότητα και αρκετές προμήθειες ώστε να μας καθιστά ικανούς να περάσουμε ένα βράδυ μακριά από την κατοικία μας.⁵³ Το οικολογικό μήνυμα που περιέχει έγκειται στο γεγονός πως αν κάποιος δεν το χρειάζεται πλέον, ενθαρρύνεται στο να το επιστρέψει στο μαγαζί από όπου το αγόρασε, ενώ, στη συνέχεια, αποστέλλεται σε κατάλληλους μη κυβερνητικούς οργανισμούς και διανέμεται σε πρόσφυγες και θύματα φυσικών καταστροφών.⁵⁴

86

87

88

1. Le Corbusier, *Για μία αρχιτεκτονική*, μτφ Τουρνικιώτης, Παναγιώτης, εκδ. Εκρεμμές, Αθήνα, 2005, σελ.29
2. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.98
3. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.2
4. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.2
5. Adolf Loos, *Spoken into the Void: Collected Essays 1897-1900*, μτφ Newman, Jane, Smith, John εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.66
6. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.2
7. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.201
8. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.93
9. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.198
10. Heidegger, Martin, *Poetry, Language, Thought*, εκδ. Perennial Classics, Νέα Υόρκη, 2001, σελ.144,145
11. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.130
12. Semper, Gottfried, *Style in the Technical and Tectonic Arts, Or, Practical Aesthetics*, εκδ. Getty Research Institute, Los Angeles, 2004, σελ.248
13. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.179
14. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.179
15. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.5
16. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.10
17. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.96
18. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.166
19. Leach, Robert, *The Fashion Resource Book: Research for Design*, εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2012, σελ.128
20. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.155
21. Λέφας, Πάυλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008, σελ.166
22. Jencks, Charles, Kropf, Karl, *Theories and manifestoes of contemporary architecture*, εκδ. Wiley-Academy, Chichester, 1997, σελ.73
23. Wigley, Mark, *White walls, designer dresses : the fashioning of modern architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 1995, σελ.18,19
24. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση- προσαρμογή*- εκδ. Ίων, Αθήνα, 2012, σελ.89
25. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.96
26. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.100
27. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001, σελ.90
28. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.106
29. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.96

30. Wigley, Mark, *White walls, designer dresses : the fashioning of modern architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 1995, σελ.144
31. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.98
32. <http://architecturewithoutarchitecture.blogspot.gr/p/cushicle-and-suitaloona-were-conceptual.html>
33. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.183
34. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.114
35. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=92>
36. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.114
37. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005, σελ.129
38. Ελληνική Ομάδα do.co.mo.mo, *Που είναι το μοντέρνο;*, εκδ. Futura, Αθήνα, 2006, σελ.93
39. Hodge, Brooke, *Skin + Bones: Parallel Practices in Fashion and Architecture*, εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2006, σελ.261
40. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση- προσαρμογή*- εκδ. Των, Αθήνα, 2012, σελ.199
41. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση- προσαρμογή*- εκδ. Των, Αθήνα, 2012, σελ.419
42. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.108
43. Hodge, Brooke, *Skin + Bones: Parallel Practices in Fashion and Architecture*, εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2006, σελ.16
44. Leach, Robert, *The Fashion Resource Book: Research for Design*, εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2012, σελ.173
45. Hodge, Brooke, *Skin + Bones: Parallel Practices in Fashion and Architecture*, εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2006, σελ.16
46. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.97
47. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.106
48. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.108
49. Jencks, Charles, Kropf, Karl, *Theories and manifestoes of contemporary architecture*, εκδ. Wiley-Academy, Chichester, 1997, σελ.43
50. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκέτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση- προσαρμογή*- εκδ. Των, Αθήνα, 2012, σελ.421
51. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.107
52. Wigley, Mark, *White walls, designer dresses : the fashioning of modern architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 1995, σελ.255
53. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003, σελ.102
54. O'Mahony, Marie, Paton, Phil, *Safe: Design Takes On Risk*, εκδ. The Museum of Modern Art, Νέα Υόρκη, 2005, σελ.70

ΕΡΜΗΝΕΙΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική θεωρούνταν ως κάτι στατικό και στιβαρό, άρρηκτα και άμεσα συνδεδεμένη με το έδαφος. Η νέα αντίληψη της αρχιτεκτονικής τείνει να υποκαθιστά τη σύνδεση αυτή διατηρώντας τις ιδέες και τις αξίες αυτής της σχέσης, καθώς ο σύγχρονος-αστικός νομάς καλείται να τις μεταφέρει μαζί του. Η προστασία, η ασφάλεια, η οικειότητα, αλλά κυρίως, το αίσθημα του *είμαι σπίτι μου* που αναπαράγει η αρχιτεκτονική μέσα από το πρίσμα της κατοίκησης, αποτελούν την εννοιολογική κάλυψη της αποεδαφοποίησης και παράλληλα, καλούνται να προασπίσουν τον νομαδικό τρόπο ζωής.

Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές μεταβολές, καθώς και οι ραγδαίες αλλαγές που επήλθαν τα τελευταία χρόνια στην αρχιτεκτονικές ποιότητες και προτεραιότητες έθεσαν τους συμβατικούς τρόπους κατοίκησης υπό σοβαρή αμφισβήτηση. Οι αιτίες αυτές διευκόλυναν, αλλά ώθησαν, ακόμη, τον σύγχρονο άνθρωπο σε εκούσια, αλλά κυρίως, σε ακούσια μετακίνηση. Παράλληλα, ο δημιουργός άρχισε να εξερευνά άλλα εργαλεία και μέσα για να εξυπηρετήσει την αναδυόμενη ανάγκη για δημιουργία της κινήτης *εστίας*.

Σίγουρα, το να αναγκάζεται κανείς να βρεθεί αιφνίδια μακριά από τον μόνιμο τόπο διαμονής του είναι ένα γεγονός δυσάρεστο και πολλές φορές δυσβάσταχτο. Το άτομο έχει τη δυνατότητα να διαβιεί μία αξιοπρεπή και ικανοποιητική ζωή, ακόμη και στις πιο ακραίες συνθήκες έλλειψης σταθερής εστίας. Σε όποιο μέρος κι αν βρίσκεται κανείς, θα έχει πάντοτε την ικανότητα να ενσωματώνεται στο περιβάλλον του, να προσωποποιεί κάθε νέο χώρο, μετατρέποντάς τον σε τόπο, αντλώντας αυτό το αίσθημα του *είμαι στο σπίτι μου* από αυτά που επιλέγει να τον περιβάλλουν.

Στο παρελθόν, η διαρκής ή η άπαξ μετακίνηση και αλλαγή εστίας, ήταν γεγονός που συνοδευόταν άμεσα από το οικονομικό εισόδημα του ατόμου. Πότε χαρακτηρίζε τους περισσότερο και πότε τους λιγότερο εύπορους, πάντως, το σίγουρο είναι, πως οι όροι αντιστρέφονταν συχνά, ανάλογα με το πνεύμα της κάθε εποχής και τις συνθήκες που την χαρακτήριζαν. Στις μέρες μας, τα όρια είναι ιδιαίτερα ρευστά, ή τουλάχιστον, είμαστε σε θέση να ισχυριστούμε πως η μετακίνηση ενός ατόμου, πλέον, δεν εξαρτάται τόσο από το οικονομικό του εισόδημα, αλλά κυρίως, από τις επιλογές του και από το πόσο λιτά είναι διατεθειμένος να ζήσει, απαλλαγμένος ή όχι από τα δεσμά του με έναν τόπο.

Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, οι προοδευτικά επικαλυπτόμενες σφαίρες της εργασίας και του σπιτιού, η αυξανόμενη σημασία της κίνησης και οι απεριόριστες επιλογές στους ευέλικτους τρόπους ζωής προκαλούν την αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων διαβίωσης, οι οποίες είναι ανεξάρτητες από σταθερά μοτίβα-πρότυπα και προκαθορισμένες τοποθεσίες. Επομένως, οι δημιουργοί καλούνται να σχεδιάσουν με γνώμονα το σώμα, και μόνο τον άμεσο χώρο περιβολής του, δημιουργώντας το ελάχιστο δυνατό μικροπεριβάλλον-καταφύγιο που είναι απαραίτητο για την ομαλή συνέχεια της ζωής του σύγχρονου ατόμου. Η διευκόλυνση της ελεύθερης μετα-κίνησης αποτελεί τη βασική επιδίωξη των σύγχρονων σχεδιαστών, καθώς τα σημερινά δεδομένα το επιτάσσουν.

Οι σημερινές απαιτήσεις της συνεχώς αυξανόμενης κινητικότητας και το πλήθος των κόσμων που αγωνίζονται για να επιστήσουν την προσοχή του σύγχρονου ατόμου έχουν υποβαθμίσει την διάθεση και τη δυνατότητά του ψυχολογικού δεσμού με έναν τόπο, «πυροδοτώντας» την άεστη μετακίνησή του. Αυτό έχει ως απόρροια την αναζήτηση άλλων μέσων για την ανάδυση του "αισθάνομαι σπίτι μου" χωρίς, όμως, να βρίσκομαι σε αυτό. Επειδή, το άτομο έχει την τάση να ενσωματώνεται πιο εύκολα και να νιώθει περισσότερο το αίσθημα του «οικείου» σε περιβάλλοντα που γνωρίζει από μνήμης, ή συνειρμικά του θυμίζουν οικεία πράγματα, αντλεί το συναίσθημα αυτό, από τα paraphernalia που μεταφέρει μαζί του και οι δεσμοί του με αυτά του ορίζουν τον προσωπικό του τόπο.

Ο νομαδικός τρόπος ζωής, στην εκούσια ή και ακούσια μορφή του, πλαισιώνεται- συνοδεύεται από διάφορα ζητήματα τα οποία τέθηκαν στην προκείμενη ερευνητική εργασία μέσω των έργων που παρουσιάστηκαν. Η ανάγκη αναφοράς του μετακινούμενου ατόμου και η αιφνίδια έλλειψη της ταυτότητας απασχόλησαν ιδιαίτερα τους δημιουργούς. Τα έργα, είτε πραγματοποιήθηκαν για πρακτική χρήση είτε ως δείγματα της "paper" αρχιτεκτονικής, δεν επεδίωξαν μόνο να δώσουν πραγματικές λύσεις στο νομαδικό τρόπο ζωής. Αρκετά δημιουργήκαν ως αντίδραση, ασκώντας κριτική στα σύγχρονα κοινωνία και στα σημερινά δεδομένα. Κατάφεραν, εν τέλει, να μετουσιώσουν με επιτυχή τρόπο το θεωρητικό υπόβαθρο όσων τα εμπνεύστηκαν, θέτοντας ως βασικό κέντρο αναφοράς το άτομο και τις σύγχρονες ανάγκες που γεννά η μετα-κίνησή του. Αυτό, φυσικά, κατέστη δυνατό, διότι ο δημιουργός ταυτίστηκε με το άτομο για το οποίο επεδίωξε να σχεδιάσει, γεγονός που μερικές φορές διευκολύνθηκε και μέσα από τις ανάλογες προσωπικές του εμπειρίες.

Σε όλες τις εποχές και τους πολιτισμούς, οι άνθρωποι έχουν υπάρξει μετακινούμενοι μαζί με αυτά που τους παλίστουν. Στο πρίσμα της σύγχρονης σημαντικής έλλειψης πόρων, όπως προβλέπεται για το εγγύς μέλλον, θα έπρεπε πιθανώς να επικεντρωθούμε στην ικανότητα των νομάδων να επιδεικνύουν τη μέγιστη λειτουργικότητα και ευελιξία από τα ελάχιστα χρησιμοποιούμενα υλικά, και παράλληλα, στην επιδίωξη της «αθόρυβης» παρουσίας που άμεσα τους χαρακτηρίζει. Αυτό το σκεπτικό αποδεικνύει μία οικολογική πτυχή του νομαδισμού, την οποία, ίσως, ο σύγχρονος άνθρωπος θα έπρεπε να λάβει πιο σοβαρά υπόψη.

1. Quinn, Bradley, *The Fashion of Architecture*, εκδ. Berg, Λονδίνο, 2003
2. Hodge, Brooke, *Skin + Bones: Parallel Practices in Fashion and Architecture* εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2006
3. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002
4. Λέφας, Παύλος, *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση: από τον Heidegger στον Koolhaas*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα, 2008
5. Χατζησάββα, Δημήτρα κ.α, *Τρίτη Biennale Νέων Ελλήνων Αρχιτεκτόνων-Τόποι νομαδικής κατοίκησης*, εκδ. Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής, Αθήνα, Δεκέμβριος 2001
6. Sadler, Simon, *Archigram: Architecture without architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005
7. O'Mahony, Marie, Paton, Phil, *Safe: Design Takes On Risk*, εκδ. The Museum of Modern Art, Νέα Υόρκη, 2005
8. Wigley, Mark, *White walls, designer dresses : the fashioning of modern architecture*, εκδ. MIT Press, Cambridge, 1995
9. Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των Ακρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, μτφ Βασίλης Καπετανγιάννης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006
10. Ουγγρίνης, Κωνσταντίνος-Αλκίτας, *Μεταβαλλόμενη αρχιτεκτονική: κίνηση-προσαρμογή-ευελιξία*, εκδ. Ίων, Αθήνα, 2012
11. Colquhoun, Alan, *Modern Architecture (Oxford History of Art)*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2002
12. Ελληνική Ομάδα do.co.mo.mo, *Που είναι το μοντέρνο;* εκδ. Futura, Αθήνα, 2006
13. Teng, Yeohlee, *Yeohlee: Work*, εκδ. John S Major, Hong Kong, 2003
14. Frampton, Kenneth, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και κριτική*, μτφ Ανδρουλάκης, Θόδωρος, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2002
15. Heidegger, Martin, *Poetry, Language, Thought*, εκδ. Perennial Classics, Νέα Υόρκη, 2001
16. Norberg-Schulz, Christian, *Genius Loci : το πνεύμα του τόπου : για μια φαινομενολογία της αρχιτεκτονικής*, εκδ. ΕΜΠ, Αθήνα, 2009
17. Adolf Loos, *Spoken into the Void: Collected Essays 1897-1900*, μτφ Newman, Jane, Smith, John εκδ. MIT Press, Cambridge, 2005
18. Deleuze, Gilles, Guattari, Felix, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, μτφ Massumi Brian, εκδ. University of Minnesota, USA, 2005
19. Βενιέρης, Εμμανουήλ, Γάτου, Αικατερίνη, *"Εστιά-ζωντας" την Κατοίκηση*, εκδ. Πανεπιστήμιο Εάνθης, Εάνθη, 2014
20. Kronenburg, Robert, *Portable Architecture: Design and Technology*, εκδ. Birkhäuser GmbH, Βερολίνο, Μάιος 2008
21. Dessau, Marc, *The Inflatable Movement: Pneumatics and Protest in '68*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 1999
22. Siegal, Jennifer, *More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα Υόρκη, 2008
23. Leupen, Bernard, *Time-based architecture*, εκδ. 010 Publishers, Ρότερνταμ, 2005
24. Giedion, Siegfried, *Mechanization Takes Command: A Contribution to Anonymous History*, εκδ. Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 1970
25. Le Corbusier, *Για μία αρχιτεκτονική*, μτφ Τουρνικιώτης, Παναγιώτης, εκδ. Εκρεμμές, Αθήνα, 2005
26. Nitschke, Gunter, *From Shinto to Ando: Studies in Architectural Anthropology in Japan*, εκδ. Academy Press, Wiley, 1993
27. Semper, Gottfried, *Style in the Technical and Tectonic Arts, Or, Practical Aesthetics*, εκδ. Getty Research Institute, Los Angeles, 2004
28. Leach, Robert, *The Fashion Resource Book: Research for Design*, εκδ. Thames and Hudson, Λονδίνο, 2012
29. Jencks, Charles, Kropf, Karl, *Theories and manifestoes of contemporary architecture*, εκδ. Wiley-Academy, Chichester, 1997
30. Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ ΠΗΓΕΣ ΥΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ ΒΙΒΛΙΟΛΥΦΙΥ

1. <https://en.wikipedia.org/wiki/Archigram>
2. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=56>
3. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>
4. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=82>
5. <https://dprbcn.wordpress.com/2010/07/05/les-utopies-gonflables-jean-paul-jungmann-et-le-groupe-utopia/>
6. <http://www.archilab.org/public/2000/catalog/gregoi/gregoiien.htm>
7. <http://www.zittel.org/work/encampment>
8. https://de.wikipedia.org/wiki/Ulmer_Hocker
9. <http://architecturewithoutarchitecture.blogspot.gr/p/cushicle-and-suitaloan-were-conceptual.html>
10. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=92>

1. <https://relationalthought.wordpress.com/2012/05/21/1100/>
2. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=56>
3. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=56>
4. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=56>
5. <http://www.archdaily.com/399329/ad-classics-the-plug-in-city-peter-cook-archigram/51d71c2be8e44ed538000024>
6. <http://www.archdaily.com/399329/ad-classics-the-plug-in-city-peter-cook-archigram/51d71c6de8e44ecad7000029>
7. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>
8. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>
9. <http://www.kuriositas.com/2011/05/thames-sea-forts-from-war-machines-to.html>
10. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>
11. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>
12. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=60>
13. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=82>
14. http://www.archigram.net/projects_pages/living_pod.html
15. https://utopischeentwerfe.files.wordpress.com/2011/04/archigram_living_pod1.jpg
16. <http://deployable.at/post/84117701821/archigram>
17. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=82>
18. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=82>
19. https://dprbcn.files.wordpress.com/2010/07/dyodon_pagina_03_imagen_0001.jpg
20. <http://www.jeanpauljungmann.fr/dyodon.html>
21. <http://www.jeanpauljungmann.fr/dyodon.html>
22. <http://www.jeanpauljungmann.fr/dyodon.html>
23. <http://www.jeanpauljungmann.fr/dyodon.html>
24. <http://www.benjaminsohn.de/project/de-markies-the-awning-mobile-home/>
25. <http://www.littlethings.com/fold-out-trailer-markies-marquis/>
26. <http://www.littlethings.com/fold-out-trailer-markies-marquis/>
27. <http://www.littlethings.com/fold-out-trailer-markies-marquis/>
28. <http://www.littlethings.com/fold-out-trailer-markies-marquis/>
29. <http://www.littlethings.com/fold-out-trailer-markies-marquis/>
30. <https://www.pinterest.com/pin/517421444658086910/>
31. <http://www.drewapenaar.nl/project.php?id=68&pic=319>
32. <http://www.drewapenaar.nl/project.php?id=67>
33. <http://www.drewapenaar.nl/project.php?id=67&pic=283>
34. http://www.z33.be/sites/default/files/content_images/z33/pit-drewapenaar-tranendreef18-detail.jpg
35. <http://www.drewapenaar.nl/project.php?id=68&pic=318>
36. <http://assets.inhabitat.com/files/treetent-interior01.jpg>
37. <http://assets.inhabitat.com/wp-content/blogs.dir/1/files/2014/03/paraSITE-Shelters-Michael-Rakowitz-2.jpg>
38. <http://www.gizmag.com/go/4455/pictures#6>
39. <http://www.designboom.com/architecture/andrea-zittel-az-west-wagon-station-encampment/>
40. <http://www.designboom.com/architecture/andrea-zittel-az-west-wagon-station-encampment/>
41. <http://www.designboom.com/architecture/andrea-zittel-az-west-wagon-station-encampment/>
42. <http://www.designboom.com/architecture/andrea-zittel-az-west-wagon-station-encampment/>
43. <http://www.zittel.org/content/uploads/2014/04/home-1920x1080.gif>
44. http://www.moma.org/images/dynamic_content/exhibition_page/20862.jpg
45. *Siegal, Jennifer, More Mobile: Portable Architecture for Today*, εκδ. Princeton Architectural Press, Νέα νόκη, 2008, σελ.64
46. http://www.esa.int/images/Desert_Seal_person_inside_L.jpg
47. <https://74fdc.files.wordpress.com/2012/03/desert-seal-man.jpg>
48. http://www.nomads.usp.br/documentos/entrevistas/lars/projetos_virt/imagens/45-turnOn/extend.jpg
49. http://blog.kineticarchitecture.net/wp-content/uploads/2011/04/turnon_Seite_4-Gro%C3%9F_cl.jpg
50. <http://archrecord.construction.com/archrecord2/design/april04/images/07.jpg>

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΙΚΟΝΙΩΝ

51. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.92
52. <http://tectonicablog.com/wp-content/uploads/2011/02/kulturundkontext.de-01.jpg>
53. http://www.einrichten-design.de/media/catalog/product/cache/2/image/1200x1200/9df78eab33525d08d6e5fb8d27136e95/u/1/ulmer_hocker_0677_stapel_6farben.jpg
54. http://www.bauhaus-shop.de/media/images/popup/ulmer_hocker_q2.jpg
55. https://www.smow.com/pics/wb-002-000/wbform-ulmer-hocker-in-colour-collage-01_zoom.jpg
56. http://farm4.staticflickr.com/3038/2424624576_fd860c59d5_o.jpg
57. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/ea/%22_12_-_ITALY_-_Joe_Colombo_-_Tube_Chair_-_
58. <http://www.italianways.com/wp-content/uploads/2014/11/Joe-Colombo-Multichair-08-665x380.jpg>
59. <http://cimots.com/wp-content/uploads/2010/10/Multichair-Multi-Function-and-Easy-Chair-5.jpg>
60. <http://www.nova68.com/Merchant2/graphics/00000001/GYM1NB.jpg>
61. <http://www.designboom.com/history/transformer/unusual/c5.jpg>
62. <http://midmod-design.com/furniture/55379a2alc418/Ron-Arad-Transformer-sofa-one-off-United-Kingdom-1985>
63. http://media.liveauctiongroup.net/i/4759/6890854_2.jpg?v=8C95FABCB3CC870
64. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.244
65. Schwartz-Claus, Mathias, *Living in Motion: Design and architecture for flexible dwelling*, εκδ. Vitra Design Museum, Weil am Rhein, 2002, σελ.238
66. http://www.maynardarchitects.com/Site/houses/Pages/Design_Pod.html
67. http://www.maynardarchitects.com/Site/houses/Pages/Design_Pod.html
68. http://www.maynardarchitects.com/Site/houses/Pages/Design_Pod.html
69. http://www.maynardarchitects.com/Site/houses/Pages/Design_Pod.html
70. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=92>
71. <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/40/b2/30/40b230a77a863232bae9cc11cd287f5.jpg>
72. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=92>
73. <http://www.inhabitat.com/wp-content/uploads/2010/02/suitaloon.jpg>
74. <http://archigram.westminster.ac.uk/project.php?id=92>
75. http://farm4.static.flickr.com/3317/3217393136_d389163cea_o.jpg
76. <https://wewastetime.files.wordpress.com/2013/04/takis-zenetos-city1.jpg>
77. <https://wewastetime.files.wordpress.com/2013/04/takis-zenetos-city1.jpg>
78. <http://www.studio-orta.com/en/artwork/3/Refuge-Wear-Habitent>
79. http://www.studio-orta.com/files/image_734_thumbnail_en.jpg
80. <http://www.studio-orta.com/en/artwork/3/Refuge-Wear-Habitent>
81. <http://hyperallergic.com/wp-content/uploads/2013/03/basichouse04.jpg>
82. http://www.martinazua.com/wp-content/uploads/2013/05/basic-house-martinazua.com4_.jpg
83. http://firstview.com/blog/wp-content/uploads/2013/03/FF_HC_FW99_viktor.jpg
84. <http://chalyan.com/afterwords/>
85. <http://cpcompany.com/it-IT/cpcompany-storia.html>
86. <http://www.kanazawa21.jp/file.php?g=78&d=111&n=images-1&gp=1&lng=e&p=1>
87. <http://jto.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2013/01/fa20120726t1a.jpg>
88. <http://cdn.modeconnect.com/wp-content/uploads/2013/08/Kosuke-Tsumura-2.jpg>

